ÑAPA

Weekendbijlage
van dagblad Amigoe

zaterdag 22 augustus 2015

Oud poëziealbum terug op Aruba

Pagina 6 & 7

Inhoud

1 Voorpagina
2 Inhoud
3 Uitgelicht
4 Gezondheid
5 Ras: waan, geen werkelijkheid
6&7 Literatuur
8&9 Kunst van St. Maarten promoten
10 Marketing
11 Eten & drinken
12&13 Historische medische serie
14 Recht
15 Puzzel
16 Beroep onder de loep

Foto van de week.

Deze groep Kleine Geelpootruiters werden door Humphrey Plantijn gespot tussen de mangrovebomen bij de Nieuwe Haven (Pos Kabai). De Kleine Geelpootruiter is een overwinteraar op Curaçao en broedt normaal gesproken in Noord-Amerika.

Heeft u een mooie foto? Stuur hem dan naar napa@amigoe.com

Colofon

BLADMANAGER Linda van Eekeres

email: napa@amigoe.com
telefoon: 7672000

CORRECTIE Ari Manse

VORMGEVING Wendela Ataliede, Oscar Vanegas

Voorpaginafoto: Quito Nicolaas

Aan deze Ñapa werkten mee:

Marja Berk
Marius Bremmer
Monique Casimiri
Jeannette van Ditzhuijzen
Brede Kristensen
Quito Nicolaas
Milangela Plate
Machteld Roede
Marcel Truyens
William ten Veen
May Voges
Mineke de Vries
Miriam de Windt
Ken Wong

Thuis.

Solliciteren

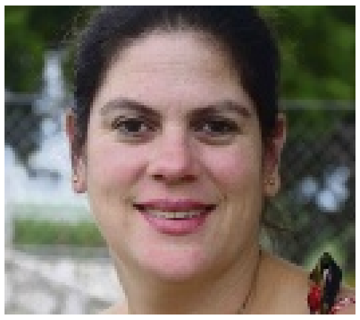

Monique Casimiri

De wens om weer op Curaçao te komen wonen heb ik allang. Eigenlijk al vanaf het moment dat ik ging studeren in Nederland. We riepen toen al tegen elkaar, tot over vier jaar, want dan ben ik weer terug. Hoe anders is het gelopen. Die vier jaar zijn er inmiddels veel meer geworden. Door omstandigheden kwam het er steeds niet van om terug te komen. Redenen genoeg, studeren, werkervaring opdoen, een Nederlandse man ontmoeten met twee opgroeiende kinderen. Maar nu is dan toch het moment dat we zeggen: “We willen zeker terug.”

Vorig jaar hebben we ons georiënteerd op het eiland over mogelijkheden die er zijn. En mogelijkheden waren er, dus we zijn in de pen geklommen en zijn gaan solliciteren. In oktober al de eerste brief de deur uit naar een grote onderwijsinstelling. In februari kregen wij daar een positieve reactie op. Een gesprek volgde. En nog één. Eerst in Nederland, het tweede via Skype. Groot was de teleurstelling toen we hoorden dat het niet doorging vanwege het feit dat mijn man geen Papiaments sprak. Helaas was dat in oktober ook al bekend en hebben we wel de hele procedure, vol hoop moeten doorlopen. Ook op Bonaire liepen de sollicitaties niet op een baan uit. En nog een sollicitatie op Curaçao hebben wij helaas, met pijn in ons hart, moeten afblazen vanwege de spelregels die gaandeweg de rit van overheidswege zijn veranderd op het eiland.

Wij gingen ervan uit dat wij gebruik konden maken van de uitzendregeling die het eiland hanteerde voor onder andere onderwijzend personeel. Die overheidsregeling houdt een tegemoetkoming in om te voorzien in eerste kosten die gemaakt moeten worden, zoals het verschepen van inboedel/auto en tickets om naar het eiland te komen. En gezien ons te dure huis in Nederland moesten wij daar wel gebruik van maken. Vanuit die gedachte konden wij solliciteren, dus toen wij hoorden dat die regeling niet meer van kracht is voor onderwijzend personeel in het basisonderwijs waren we even flink uit het veld geslagen. Onduidelijkheid alom. Het Curaçaohuis in Den Haag zegt: “Jazeker is de regeling nog van kracht.” En DOS op Curaçao zegt: “Nee, dat is enkel van kracht voor docenten in het middelbaar onderwijs.” Ondertussen zijn we druk bezig met cursussen Papiaments, netwerken op het eiland en dat alles met het behouden van een positief gevoel. Wat is wijsheid? Economisch gezien is het wijs om in Nederland te blijven, fiscaal gezien waarschijnlijk ook. Carrièretechnisch is het ook beter om in Nederland te blijven. Toch wil mijn man graag het avontuur aangaan met mij, ondanks dat zijn kinderen daar wonen. Onze zoon roept dagelijks: “Zullen we maar hier blijven”, met de kanttekening erbij dat zijn vriendjes uit Nederland dan ook hier moeten komen wonen. Mijn zus gunt het ons enorm, maar hoopt ergens ook dat we in Nederland blijven, een beetje in de buurt het liefst.

En ik? Mijn hart roept al heel lang dat ik hier weer wil wonen. Maar soms, heel soms, als de demonen van de nacht even de overhand nemen van mijn denkvermogen, dan verdenk ik het eiland ervan dat het ons niet wil hebben.

Uitgelicht.

De liefde overleeft

Paulette Smit draagt in haar eentje de door haarzelf geschreven voorstelling 'Saida – de liefde overleeft'. Ze zet op een overtuigende en ontroerende wijze een sterke Curaçaose vrouw neer met een afwezige man. Regisseur is John Leerdam. Vanavond is er in La Tentashon een voorstelling te zien waarbij jongeren een eigen interpretatie van het stuk geven. Morgen is de theatermonoloog voor het laatst op Curaçao te zien in het Avila Hotel.

Foto's: **Ken Wong**

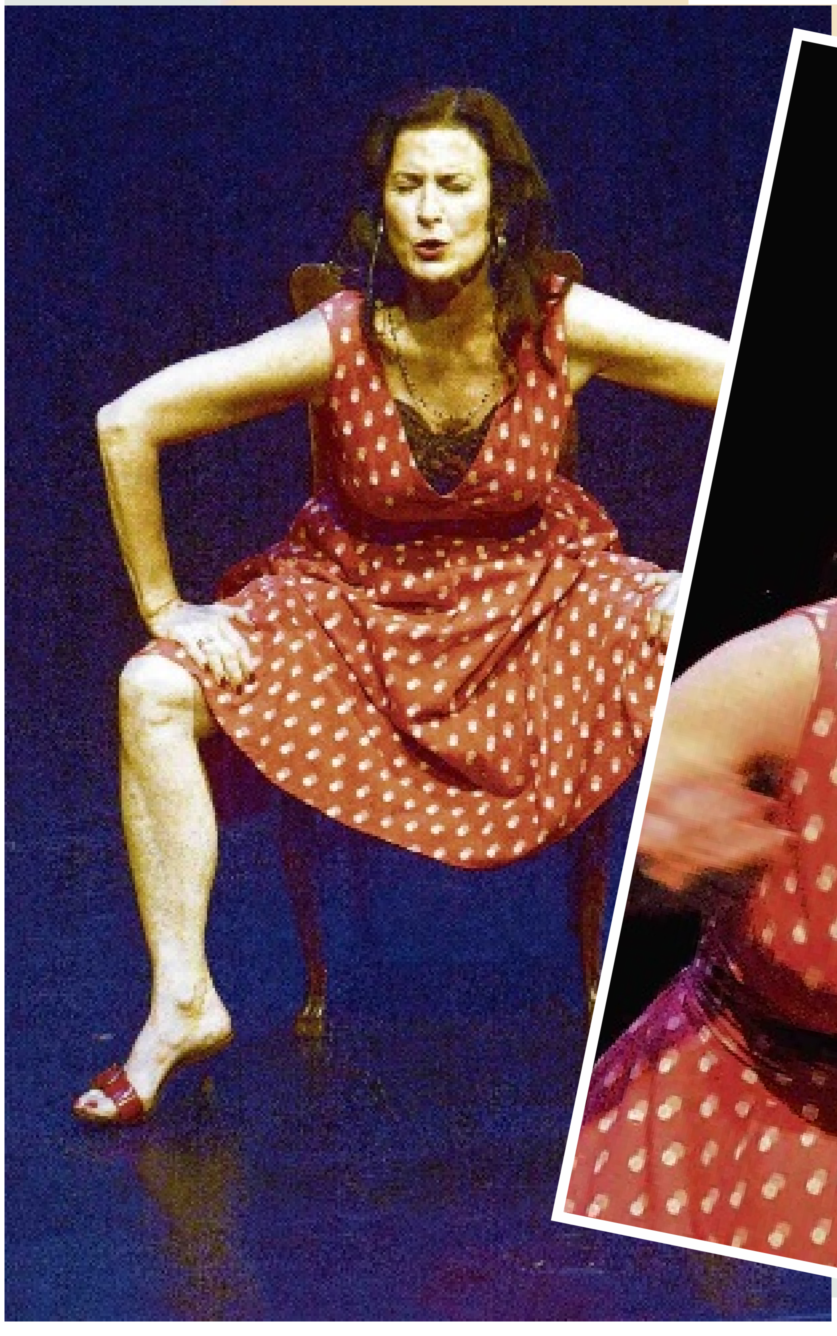

Mens & Psyche.

Emetofobie

Mensen met overgeeffobie ofwel Emetofobie zijn bang om te moeten overgeven, vooral in situaties waar ze niet (op tijd) weg kunnen. Ook het idee dat anderen misschien zouden kunnen gaan overgeven, levert soms angst en spanning op.

Tekst: **Milangela Plate**

Niet altijd is de oorzaak van Emetofobie duidelijk terug te halen. Als de oorzaak wel wordt gevonden, dan blijkt het vaak om een eerdere nare ervaring met overgeven of misselijkheid te gaan. Emetofobie komt bij jong en oud voor en bij zowel mannen als bij vrouwen, doch voornamelijk bij vrouwen tussen de vijftien en veertig jaar.

Veel mensen met Emetofobie hebben moeite om te beschrijven wat ze precies vrezen dat er zal gebeuren wanneer zij zouden moeten overgeven of anderen zouden zien overgeven. In ieder geval gaat het vaak om een angst voor een rampzalige situatie, waarin zij geen controle meer over zichzelf hebben: gek worden, doodgaan, eindeloos blijven overgeven, enzovoorts. Over het algemeen realiseert iemand met Emetofobie zich dat overgeven in werkelijkheid niet tot zulke uitkomsten zal leiden en dat zijn angst dus buitenproportioneel is. Echter, wanneer zij het gevoel krijgen dat zij misschien zullen gaan overgeven, verdwijnt de ratio en worden ze weer bevangen door eerder beschreven irreële gedachten en angst.

Vicieuze cirkel

Iemand die lijdt aan Emetofobie gaat steeds door een zich herhalende angstcyclus van anticiperen op dat wat men vreest, speuren naar waarschuwingssignalen en manieren bedenken om de angst/situatie te vermijden. Deze cyclus ziet er als volgt uit:

'Iets' (een 'trigger') in het eigen lichaam of in de omgeving doet bij de Emetofoob een alarmbel afgaan die hem waarschuwt voor een 'verhoogd risico' op braken. De persoon hoort bijvoorbeeld een collega hevig hoesten omdat deze zich heeft verslikt of hij ziet iemand die dronken is of hij ziet een film of tv-programma waarin wordt overgegeven. Door de 'trigger' schieten er, bewust of onbewust, gedachten door het hoofd over overgeven en dan begint de angst.

De persoon begint bij zichzelf na te gaan of er fysieke signalen zijn, die aangeven dat hij zal moeten gaan overgeven. Hij let op hoe zijn keel en maag aanvoelen en of hij misselijkheid ontwaart. Het ironische bij Emetofobie is dat hevige angst doorgaans gepaard gaat met een gevoel van misselijkheid. Dit zorgt er bij mensen met een overgeeffobie ervoor dat zij in een vicieuze cirkel terechtkomen. Ze worden misselijk van de angst, en daarna angstig van de misselijkheid.

Als de angst eenmaal in volle glorie aanwezig is, zal de persoon proberen de fysieke sensaties en angst weer te doen verdwijnen door alles te vermijden wat eventueel kan leiden tot overgeven.

De angstcyclus bij Emetofobie vertoont veel overeenkomsten met die van een paniekstoornis. Het grootste verschil tussen Emetofobie en een paniekstoornis is dat mensen met Emetofobie hun aandacht focussen op sensaties ofwel waarschuwingssignalen in keel en maag (bijvoorbeeld misselijkheid) in combinatie met gedachten aan overgeven. Bij een paniekstoornis is de persoon eerder gefocust op sensaties rondom de borst, het hart (druk op de borst en hartkloppingen) en hoofd (duizelig of licht in het hoofd) en met gedachten over flauwvallen, hartaanval krijgen of gek worden.

Vermijdingsgedrag

Iemand met Emetofobie vraagt zich bij alles wat hij doet af: kan ik hierdoor geconfronteerd worden met overgeven? Deze afweging gebeurt bij zowel eenvoudige dagelijkse keuzes als meer ingrijpende keuzes zoals beroepkeuze. Mensen met een langdurige angst voor braken, ontwikkelen op den duur een complex geheel aan vermijdingsstrategieën.

Bijvoorbeeld: Iemand met Emetofobie gaat niet uit eten of vermijdt eten dat hij associeert met overgeven. Hij eet bijvoorbeeld nooit vis vanwege het risico op graten en dus kuchen of kokhalzen. Soms slaat hij zelfs maaltijden over om misselijkheid helemaal te voorkomen.

Een bezoek aan de tandarts wordt vermeden, bijvoorbeeld omdat hij daarbij water moet uitspugen wat geassocieerd wordt met overgeven.

Hij vermijdt het wellicht om naar openbare toiletten te gaan, vanwege de vrees dat het zien van een wc-pot al braakneigingen zal uitlokken of het risico op misselijkmakende geuren.

Contact met iedereen die (mogelijk) ziek is wordt vermeden. Ook vrienden of familieleden die chemotherapie ondergaan zullen mogelijk vermeden worden; misselijkheid en overgeven is immers een bekende bijwerking van chemotherapie.

Het vermijden kan ook zover gaan dat de persoon wegblijft van het werk om een zieke collega uit de weg te gaan. Of dat de persoon besluit geen kinderen te willen uit angst misselijkheid gedurende de zwangerschap te moeten doormaken of vanwege het besef dat een baby/kind vroeg of laat een keer zal overgeven.

Het moge duidelijk zijn dat vermijdingsgedrag dermate ernstige vormen kan aannemen dat het de persoon in kwestie belemmert in zijn dagelijks, sociaal of beroepsmatig functioneren.

Comorbiditeit

Emetofobie heeft verschillende uitingsvormen en raakt soms verweven met andere psychische stoornissen (comorbiditeit). Sommige mensen met Emetofobie eten erg eenzijdig en vallen hierdoor veel af. Op den duur kan de aandoening overeenkomsten gaan vertonen met anorexia. Anderen zijn vooral bang om besmet te worden door buikgriep en ontwikkelen een vorm van smetvrees. En weer anderen zijn vooral bang om over te geven op een plek waar ze niet snel weg kunnen en ontwikkelen een vorm van straatvrees of een paniekstoornis.

Behandeling

Emetofobie kan succesvol worden behandeld door middel van 'exposure', een vorm van cognitieve gedragstherapie. Allereerst wordt met gesprekken inzicht verkregen in hoe de fobie is ontstaan en hoe deze in stand gehouden wordt. Vervolgens zal stap voor stap worden toegewerkt naar confrontatie ('exposure') met datgene waar men bang voor is. Vermijdingsgedrag is hardnekkig omdat het onmiddellijke verlichting geeft; men blijft weg van datgene wat angstig maakt en er treedt geen angst op. Of men gaat weg bij datgene wat angst geeft en de angst wordt meteen minder. Vermijdingsgedrag heeft echter als nadeel dat de angst op de lange termijn alleen maar groter wordt en zich uitbreidt naar angst voor andere zaken. Stapsgewijze confrontatie met datgene waar men bang voor is, zal daarentegen op de lange termijn de angst kunnen doen afnemen. Hierdoor zal de persoon die dagelijks activiteiten die voor hem belangrijk zijn weer kan uitvoeren zonder daarin belemmerd te worden door een overmatige angst voor braken.

Confrontatie betekent bij Emetofobie niet dat de persoon tijdens de behandeling zal moeten gaan overgeven. Wel zal de persoon met kleine stappen gaan oefenen met het aangaan van situaties, voorwerpen en activiteiten die hij al enige tijd vermijdt omdat hij vreest dat deze zullen leiden tot overgeven. Zo zou het lezen van een tekst lezen waarin de woorden 'overgeven' of 'braken' veelvuldig voorkomen, een eerste stap in 'exposure' kunnen zijn, omdat veel mensen met Emetofobie zelfs deze woorden trachten te vermijden. De stappen worden doorgaans opgebouwd en gerelateerd aan datgene wat men weer zonder angst wil kunnen doen; een film kijken met vrienden, achterin de auto zitten, uiteten gaan, werken, et cetera.

Soms worden naast Cognitieve Gedragstherapie ook andere vormen van psychologische behandeling toegepast, zoals Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR). Daarnaast wordt er soms door de huisarts of psychiater antidepressiva of kalmerende middelen voorgeschreven ter ondersteuning van de psychologische behandeling.

Milangela Plate is gerontoloog/psycholoog. Psychologisch Adviesbureau Take Care B.V.
Email: milangela.plate@takecare.cw

Ras: waan, maar geen werkelijkheid

Deel 2. Verdorven ideeën en praktijken

We lezen over de racistische schietpartij in Charleston en over de dood van Arubaan Mitch Henriquez. Ook het nieuwe boek Harper Lee van 'To kill a mockingbird' heeft de aandacht sterk gericht op racisme en ras. Dit terwijl al in 1950 is vastgesteld dat er geen scherp van elkaar gescheiden rassen bestaan: wij lijken allemaal op elkaar, we zijn bijna een(der). Maar probeer daar het grote publiek maar eens van te overtuigen. Racisme woekert als een veenbrand voort. Fysisch antropoloog dr. Machteld Roede schrijft in drie afleveringen over de biologische onzin van het begrip ras.

Grote hopen schoenen, koffers en zelfs beenprotheses van joden die in de Tweede Wereldoorlog in concentratiekamp Auschwitz vermoord zijn, zijn de stille getuigen van de Holocaust.

Tekst: **Machteld Roede**

Niet alleen donkere mensen werden als ongewenst en inferieur gezien, maar ook arme en niet-gezonde mensen en – later – ook Joden.
Midden negentiende eeuw bedacht Arthur de Gobineau edele blanke 'Arians', die zich omstreeks 4000 voor Christus met andere volken vermengden waardoor hun ondergang werd ingezet.
De blonde mensen in Noord-Europa, de 'arische' Germanen, zouden nog een restant zijn van het vroegere aristocratische volk. De boeken van De Gobineau werden ook in de Verenigde Staten een groot succes, al was tot zijn ongenoegen in de vertaling het stuk weggelaten waarin hij uithaalde naar de Angelsaksische kolonisten, die de Indianen van hun land beroofd hadden en hun zwarte werknemers zwaar vernederden.
Hij was een verwoed tegenstander van de heersende superioriteitswaan en gaf geen blijk van anti-Joodse gevoelens.
Dit in tegenstelling tot de veertig jaar jongere, tot Duitser genaturaliseerde Engelsman H.S. Chamberlain, die nog leefde toen vanaf 1920 Hitler aan zijn opmars begon. Hij werd de wegbereider van Hitlers wanen over superieure en inferieure rassen.
Zowel De Gobineau als Chamberlain construeerde hun idealen op mythologische bronnen en op verzonnen bewijsmateriaal.

Hitler

Hitler omarmde zowel Chamberlains antisemitische rassenideologie als de eugenetica. Die was aanvankelijk gericht op het bestrijden van armoe en ziekten door paupers en niet-gezonde mensen, waaronder geesteszieken, te verbieden kinderen te krijgen.
Op grond van sterilisatiewetten zijn in de Verenigde Staten van 1907 tot 1965 (in Zweden van 1934 tot 1975) vele honderdduizenden onvrijwillig gesteriliseerd. Later richtte men zich op rassenhygiëne: het uitsluiten van minderwaardige rassen.
In nazi-Duitsland werden de Joden tot de onderklasse van de maatschappij verklaard, tot een parasitair ras waarmee niet-Joden geen kinderen moesten krijgen. Maar in Berlijn was 44 procent van de huwelijken Joods-Arisch en in Hamburg zelfs 60 procent.
Om het vermeende 'Germaanse Ras' bloedzuiver te houden werd de verwijdering van 'ongewenste elementen' (Joden, zigeuners, geesteszieken, paupers, Slaven, homoseksuelen en Vrijmetselaars) een speerpunt van het nationaal socialisme. Over donkere Afrikanen werd niets gezegd.

Wetenschapsvervalsers

Het is te weinig bekend dat het naziregime – omdat elders de wetenschappelijke basis werd ontkend – de Duitse antropologen onder druk zette om hun publicaties te herschrijven om zo een pseudowetenschappelijke basis te geven aan de rassenideologie.
Veel wetenschappers lieten zich hiertoe corrumperen. Hun grote boegbeeld Rudolf Martin weigerde echter aan het wetenschappelijk wangedrag mee te werken. De naoorlogse bewerking van Martins standaardwerk noemt de rassenhygiëne treurig en keurt de toenmalige medeplichtigheid van de Duitse antropologen af, maar namen worden niet genoemd.

Eén van de wetenschapsvervalsers was de Duitse antropologe Ilse Schwidetzky. Tijdens een congres antwoordde zij schouderophalend op mijn vraag of ze indertijd niet had getwijfeld om haar werk te frauderen: "Wat moest ik? Ik had een jong gezin; ik had hard geld nodig." Na de oorlog werd ze hoogleraar-directeur van het Antropologisch Instituut in Mainz. Er waren kennelijk te weinig 'onbesmette' collega's om zulke hoge posten te vervullen.
In Nederland groeide de aversie tegen de rasdoctrine van de oosterburen. Toen tijdens de bezetting op 26 november 1940 in Leiden professor Cleveringa een protestrede hield vanwege het ontslag van alle Joden die in dienst waren van de universiteit, gaf anatoom Barge tegelijkertijd een college over de onwetenschappelijke onzin van de nazi-rassenleer.
Er bestond geen homogeen Germaans superras, de zogenaamd zuivere ariërs waren een mengeling van uiteenlopende oorsprong. Ook een Nederlands ras bestond niet, evenmin als een Joods ras.
Een stukje geschiedenis. Vanaf 1492 waren Joden uit Spanje en Portugal (de Sefardische Joden) verbannen. Veel Sefarden trokken via Antwerpen naar Amsterdam, en soms ook naar Curaçao. In de zeventiende eeuw kwamen vanwege heftige pogroms ook Joden uit Midden- en Oost-Europa naar Nederland.

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog woonden er in Nederland ongeveer 140.000 Joden. Tijdens de Duitse bezetting werden op grote schaal Joodse onderdanen gedeporteerd; meer dan 104.000 Joden zijn gestorven in de concentratiekampen; minder dan 4000 zouden de deportatie overleven. In totaal hebben bij de Holocaust nazi-blanken 6 miljoen andere blanken vermoord vanwege hun beweerde inferieure ras.

Deze tekst is een bewerking van een bijdrage van fysisch antropoloog Machteld Roede in Opinie & Debat, NRC, 25 en 26 juli 2015. Een uittreksel van Machteld Roede's 'Rassen, waan of werkelijkheid?' In 'Ontjoodst door de Wetenschap', redactie Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira, Amsterdam University Press 2015. Roede was eerder marien bioloog en deed in die hoedanigheid in 1962-1963 promotieonderzoek bij Carmabi op Curaçao.

19e eeuws poëziealbum reist oceaan

Regina Jacomina Croes

Aan het Nationale Archief van Aruba werd 4 juni jongstleden een poëziealbum overgedragen dat een lange trans-Atlantische reis achter de rug had. Het was vanuit Aruba door het achterkleinkind van de bezitster Regina Jacomina Croes, Annie Henriquez naar Londen meegenomen, nadat het tussen de nalatenschap werd aangetroffen.

Tekst: **Quito Nicolaas**

Dochter Joanne ontdekte het poëziealbum na het overlijden van haar moeder Annie Henriquez en stuurde het op naar haar nicht Ellen op Aruba, waarna diens dochter Diandra Alders het album aan het Nationaal Archief ter beschikking stelde. Deze vondst weerspreekt de tot nu toe heersende opvatting dat in de kolonie amper gelezen en geschreven werd.

Regina Jacomina Croes

Lourens Croes die gehuwd was met Magdalena Specht (de ouders van Regina Croes) waren één van de eerste families die zich in 1790 op Aruba vestigden. Regina was de zevende van acht kinderen. Regina behoort tot de eerste generatie die op Aruba werd geboren, nadat men in 1790 vanuit Curaçao de overtocht naar Aruba maakte.
Regina Croes trouwde in 1838 op negentienjarige leeftijd met de Fransman Louis Bazin, die de plantagehouder was van Mon Plaisir. De familie Bazin-Croes bezat naast de Mon Plaisir voor de kweek van aloë, tevens een plantage in Rooi Taki alsook te Nuña en waren als zodanig grootgrondbezitter op het eiland.
De familie Bazin-Croes bevond zich als grootgrondbezitter in het centrum van aandacht van de aanwezige bestuursambtenaren en kolonisten, die eveneens een bijdrage hebben geleverd aan het album. Een van de gedichten was van Jacob Thielen II die van 1888 tot 1897 de functie van gezaghebber bekleedde. Hij was de zoon van haar oudste zus Magdalena Gerardina die met Jacob Thielen was getrouwd.
Na het overlijden van Louis Bazin in 1853 hertrouwde Regina een jaar later in 1854 met de Italiaan Pietro Guiseppe Frigerio uit Lombardije. Sinds 1862 stonden ook alle bezittingen op naam van P.G. Firgerio geregistreerd. Als grootgrondbezitter behoorde de familie tot de elite van het eiland. Dit betekende dat ze regelmatig in contact kwamen met de bestuurders van het eiland zoals de commandeurs, ambtenaren en dezen behoorden tot hun vriendenkring.

Poëziealbum

De 19e eeuwse poëzie in Nederland stond alom bekend als moraliserende poëzie met religieuze thema's. Poëzie werd beschouwd als een manier om antwoord te geven op onder andere morele vraagstukken in het leven. In die zin mocht de poëzie geen betrekking hebben op de individuele gevoelswereld van de dichter.
Het fenomeen poëziealbum met allerlei versjes van familie en vrienden is in Duitsland ontstaan en naar Nederland overgewaaid en bestaat al ruim 500 jaar.
De in het Arubaanse album opgenomen gedichten zijn deels overgeschreven, andere ontsproten in de kolonie en ver weg van het moederland en zijn qua onderwerpkeuze en strekking allesbehalve moraliserend. Het is alsof gebruik werd gemaakt van de ruimte om met een eigen schepping te komen van datgene dat door hen werd waargenomen en ervaren. Het poëziealbum telt een zestiental gedichten, waarvan de meeste in het Nederlands (tien), twee in het Frans, twee Spaanstalig en een in het Italiaans en Engels. Een groot deel van de gedichten zijn niet door de schrijver zelf verzonnen, maar van zes daarvan kunnen we – op basis van thema's, tekstlengte en strekking – vaststellen dat het van eigen hand is.
Rondom 1800 was het gebruikelijk dat de families bij speciale gelegenheden (verjaardagen, feestdagen, doopfeest en eerste communie) bij elkaar kwamen. Zoals gebruikelijk werd bij samenkomst met familieleden gedichten voorgedragen, naast het maken van muziek.
Zo kwam men op het idee om een poëziealbum vol te schrijven, dat jaren later de denkbeelden van een generatie zal openbaren. Niet opmerkelijk is dat al diegenen die in het album een gedicht hadden geschreven op de een of andere manier familie van elkaar zijn. Samen met haar broers Anthony en Borchard S. Croes, nichten Magdalena S. Croes en Constancia Thielen, neef Jacob Thielen, echtgenoten L. Bazin en P.G. Frigerio, dochter Guiseppina M. Frigerio en vrienden J.M. Schuite, H. Beaujon, Anna E. van der Biest en M. Raven werden gedichten voorgedragen en vervolgens in het album overgeschreven.
Regina vierde haar 28e verjaardag, toen het eerste gedicht in 1847 van haar broer Anthony Croes in haar poëziealbum werd geschreven.

Het poëziealbum van Regina Jacomina Croes uit het Aruba van halverwege de 19e eeuw.

Louis Bazin schreef op 10 november 1847 op 54-jarige leeftijd en vijf jaar voor zijn dood, het gedicht 'Le Dix Novembre' dat hij aan zijn geliefde vrouw Regina opdroeg. In tien strofes bezingt hij zijn bewondering van haar schoonheid en benadrukt deze als hij zegt: "…niets heeft mijn gevoelens doen veranderen/ en tevergeefs aan de lente doorgegeven/ valt de vogel die elke ochtend zingt/ de versheid van hout en de schaduw/ is niet gelukkig met zijn vrijheid/ meer dan mij zit aan uw kant."
Haar tweede echtgenoot P.G. Frigerio schreef eveneens zeven jaar na hun huwelijk in 1861 een gedicht in het Italiaans, en onderstreepte eveneens als Bazin het belang van taal en identiteit.
Op zeventienjarige leeftijd schreef haar nicht Constance Thielen op 16 oktober 1847 een gedicht zonder titel.

Nauwelijks zag ik de eerste stralen
Van Phebus goude zon op Floras tuinen dalen
Of ik verliet 't altaar aan Morphe toegewijd,
Ik had u een bloempje beloofd, ik verzuimde dus geen
Maar vloog naar bloemenrijk, waar ik Lelie, Tulp en Rozen
Narcis en Hyacinth van afgunst heb doen blozen
Want mijn keus was bepaald en uit vriendschap geschied
Ontvang dit bloempje dus, het heet, Vergeet mij niet.

Uit dit gedicht kunnen we afleiden dat de ik-figuur een nogal sceptische kijk had op het huwelijk van Regina, daarbij gebruikmakend van de Nederlandse flora, de zonnegod Phebus en de Griekse God van de dromen Morphe om haar sentimenten te benadrukken.
Maria Raven schreef een Spaanstalig gedicht om aan te duiden dat elk individu een gedicht is met een gezicht en diens tekortkomingen. Op het eerste gezicht een prachtig gedicht dat in het heden door de associaties van woorden als album-destino-las paginas-capricho men anders doet vermoeden. In het tweede deel het cynisme dat schuil gaat achter de realtie tussen cielo hermosa – las de tu vida – rosa.

Nuestra vida es un album
Donde el destino
Va pintando las paginas
A su capricho
Que el cielo hermosa
Pinte las de tu vida
Color de rosa.

Het album leest als een levensbeschrijving van Regina, waarvan de overige gedichten een sfeer ademen van romantiek dan wel een interactie tussen de ik-figuur en zijn/haar omgeving.
Met de gelegenheidsgedichten is het een schets van genegenheid, melancholie tot een diepe zucht over de extatische betekenis der liefde van een bewogen vrouw geworden. Sommige gedichten zijn tijdsgebonden, andere weer vergankelijk en daarbinnen tref je dichtregels aan die van porseleinen gladheid zijn gemaakt. Over de gehele linie zijn het geen gedichten geworden die vanuit een ondergedompelde koloniale geest de aanwezigheid van de overheersers bewonderen en verheerlijken.

De samenleving

Om de gedichten opgedragen aan Regina Croes in een context te plaatsen en beter te kunnen begrijpen, dienen we de achtergrond te schetsen waarbinnen dit afspeelde.

over en weer terug

In de 19e eeuw toen de populatie nog van 6400 in 1880 tot 7740 inwoners in het jaar 1890 varieerde, woonde men op Aruba nog ver verspreid van elkaar. In het geval dat de familie over grote lappen grond bezat gingen broers en zussen na hun huwelijk in dezelfde buurt wonen. De rijke mensen maakten gebruik van een kade, dit was een bed op vier poten die kruiselings met elkaar verbonden werden en voorzien van een stukje canvas. In een hoek bevond zich een kamerset voor sanitair, die voornamelijk werd gebruikt wanneer men ziek en bedlegerig was of bij de bevalling.

Men kookte in grote hoeveelheden en gebruikten daarbij grote pannen. In een tijd dat niet iedereen over een kerosinelamp beschikte, maakte men gebruik van manteca (vet) di soldachi.
Toen de West-Indische Compagnie in 1635 het eiland Curaçao als landbouwgebied had aangewezen, werden Aruba en Bonaire voor de veeteelt bestemd. In die tijd kende Aruba haast geen economie, in de zin van productie, afzetmarkt en consumptie. De manier waarop geproduceerd werd kunnen we omschrijven als het 'Pagalomba systeem'. Men hielp elkaar bij het zaaien en oogsten van gewassen.
De Arubaanse maatschappij bestond in de 19e eeuw uit een drietal klassen: De elite: commandeurs en districtmeester, ambtenaren en grootgrondbezitters; Middenklasse: winkeliers; Lage klasse: landbouwers, vissers en vrije slaven.

Culturele beleving

Toen het eiland Aruba op 27 januari 1848 werd toegevoegd tot de kolonie Curaçao en onderhorigheden was het daarmee een kolonie binnen een kolonie geworden. De economische activiteiten die in die tijd werden ontplooid waren dermate gering dat er geen cultureel leven hieruit kon voortkomen. In plaats daarvan speelde het culturele leven zich binnenshuis af en bij diegenen die tot de elite behoren, werd er gemusiceerd en werden tevens gedichten voorgedragen.
Men kan ervan uitgaan dat de elite hoogstwaarschijnlijk thuis over een kleine privébibliotheek beschikte. Veel van de beschikbare boeken zijn door de bestuursambtenaren meegenomen en via het traject van ambtenarij terechtgekomen bij de inheemsen die gehuwd waren met een afstammeling van de kolonist.
Zoals in iedere kolonie zien we heel langzaam een lees- en schrijfcultuur op gang komen. Op zich is dit niet verwonderlijk, daar de kolonies vrijwel geïsoleerd waren van de rest van de wereld.

Papiaments

In het ontdekte album met gedichten is er niet een in het Papiaments. Het Papiaments was in die jaren latent aanwezig. In kringen van de elite werden uitsluitend de Europese talen Frans, Engels en Nederlands gesproken. Echter nadat er sprake was van een populatiegroei en de derde generatie met elkaar in het Papiaments ging communiceren, kwam de creoolse taal tot leven. Vanaf 1890 zien we het drietalige weekblad El Semanario, met nieuws in het Papiaments, Nederlands en Spaans verschijnen dat in 1894 werd opgevolgd door De Arubaansche Courant.
Het is op dit Aruba dat afwisselend onder het Engelse bestuur, het Verenigde Koninkrijk der Nederlanden en dan weer onder de kolonie Curaçao en onderhorigheden ressorteerde, dat deze gedichten een andere betekenis kregen. Gedichten die niet alleen de omgeving, de menselijke natuur of hun waarnemingen verwoordden, maar meer de intensiteit van het leven beschreven. Qua leeftijd keek men uiteraard anders tegen het leven aan, zonder te vermoeden dat hun beschrijving nu nog geldend is. De bewoordingen in een gedicht kennen geen houdbaarheidsdatum en bespreken vervlogen tijden, die voor de een slechts een droom en voor een ander non-fictie is.

Ars Poëtica.

Haiku

Moederdag

Ik leerde van u
de kern van alle dingen:
leven is geven

Herman van Rompuy

'Haiku verandert uw leven niet,
maar omdat uw leven verandert,
komt men tot haiku'

Letra

Janny de Heer

In 1999 verscheen het debuut van Janny de Heer, 'Landskinderen van Curaçao' bij uitgeverij Conserve. Nu komt een tweede editie uit bij In de Knipscheer. Uit de aankondiging:
In de drie verhalen van 'Yu di tera/Landskinderen' staat het landskind van Curaçao centraal. Maar wie is de Yu di tera? Is dat de slaaf die uit Afrika is weggeroofd, gedwongen werk verricht op de plantage of is het ook het kind van de koloniaal, geboren op Curaçao? En de koloniaal zelf, die zijn leven slijt op het eiland. Wie is hij? Rosa is een 'verwend' slavenkind dat moet toestaan dat haar kind wordt verwekt en afgenomen door een blank echtpaar dat zelf geen kinderen kan krijgen. Sonja verliest ruim een eeuw later haar kind door een ongeluk dat ze aan onoplettendheid van haar man Bennie wijt. Maarten is een planterszoon die vanuit het graf gedwongen wordt met Alfonsa, ex-slavin en weduwe van zijn vader, te trouwen. Het zijn allemaal Yu di tera, Landskinderen van Curaçao.

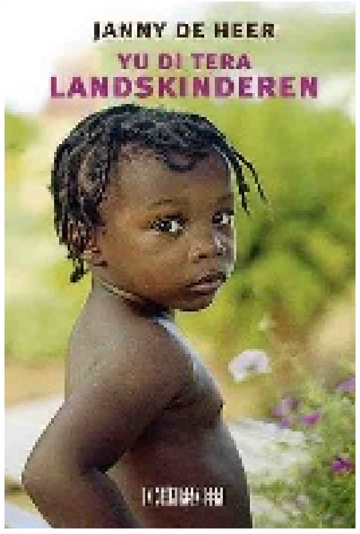

Rosa, Maarten en Sonja zijn verzonnen verhalen maar gebaseerd op historische gegevens.
"In deze drie langere verhalen speelt steeds een op Curaçao geboren man of vrouw de hoofdrol, in drie verschillende eeuwen. Het eerste gaat over de slavin Rosa, die in 1816 een speciale positie inneemt op de plantage van Panhuys, speelkameraad is van de zoon des huizes, maar opeens ervaart hoe hard de wereld kan zijn. In het tweede kan de zoon van een Nederlandse planter op Curaçao, die in 1789 na een mislukte studie in Leiden teruggaat, pas later het tweede huwelijk van zijn vader met een mulattin begrijpen. In het slotverhaal komt de Curaçaose Sonja er in 1960 achter dat ze haar man vele jaren onterecht de schuld heeft gegeven van de dood van hun zoontje. Met haar verhalen probeert ze de essentie van de sfeer te treffen en daarin is ze geslaagd." – NBD Biblion
Janny de Heer woonde vier jaar op Curaçao en deed er historisch onderzoek, dat in 1999 resulteerde in haar debuut 'Landskinderen van Curaçao'.In 2000 won zij met 'Vrouw tegen Vrouw' de Pipistrellus Proza Prijs. Van haar boek 'Gentleman in slavernij' dat eerder in de Ñapa werd besproken verscheen inmiddels een tweede editie.
VanHenriette de Mezquitaverscheen de roman'De Lichtkamer'.Hierover schrijft ze zelf in de'proloog':"Dit boek heb ik geschreven omdat ik toch iets wil nalaten. Het is mijn eerste boek en gezien mijn hoge leeftijd zal het zeer waarschijnlijk ook mijn laatste zijn. De verhaallijn is zowel met Suriname, als met Nederland en Curaçao verbonden en beslaat verschillende generaties van één familie. Dit boek is een roman en berust geheel op fictie."'De Lichtkamer' is een spannende roman die zich grotendeels afspeelt op Curaçao. In een heldere schrijfstijl schetst Henriette de Mezquita (1930) het leven van enkele bewoners. Onder leiding van twee zussen op leeftijd laten de personages hun emoties de vrije loop.

Kunst van St. Maarten promoten

In september is Elsje Bosch twintig jaar in dienst als directeur van het Sint Maarten Museum. "We proberen nu vooral het werk van kunstenaars van deze en van de Franse kant zichtbaarder te maken en te promoten. We verkopen reproducties en prints, maar ook tegeltjes en sieraden aan toeristen en locals. Ook boeken en dichtbundels van lokale auteurs liggen hier volop. Het zijn allemaal onderdelen van onze cultuur."

Tekst en foto's: **Marius Bremmer**

Het Sint Maarten Museum staat in een zijsteegje van Front Street, de drukke winkelstraat van Philipsburg. Het bescheiden gebouw heeft zicht op Great Bay, de baai waar dagelijks soms wel zes cruiseschepen voor anker gaan. De binnenkant oogt buitengewoon professioneel en valt op door de sfeer en de charme, die een vrouwenhand er in heeft weten te leggen. Onlangs kreeg het museum de kans om een naastgelegen winkelruimte te huren, zodat er eindelijk een klein beetje uitbreiding kwam. Trots zegt Bosch: "Het is maar 2 meter breed, maar alles is meegenomen."

De Sint Maarten National Heritage Foundation exploiteert het enige museum in het land dat nog open is voor publiek. "We krijgen gelukkig subsidie, we ontvangen donaties en we verdienen wat met de winkel. Ik doe het werk samen met een assistente en tien vrijwilligers. Laatst hebben we met man en macht gewerkt aan de International Museum Day. Zonder al die vrijwilligers is zoiets onmogelijk."

Bosch legt graag uit: "Als buitenlanders hier komen werken als specialist of als zakenman, vinden hun partners vaak geen baan. Die kunnen wij dan vrijwilligerswerk bieden, als bijvoorbeeld overdag de kinderen op school zijn. Ook zijn hier nogal wat mensen met pensioen of ze komen hier de winter doorbrengen. Je hebt er gelukkig ook mensen bij die liever hun diensten voor het land inzetten dan thuis zitten."

Elsje Boschvoor de ingang van het museum in een zijsteegje van Front Street.

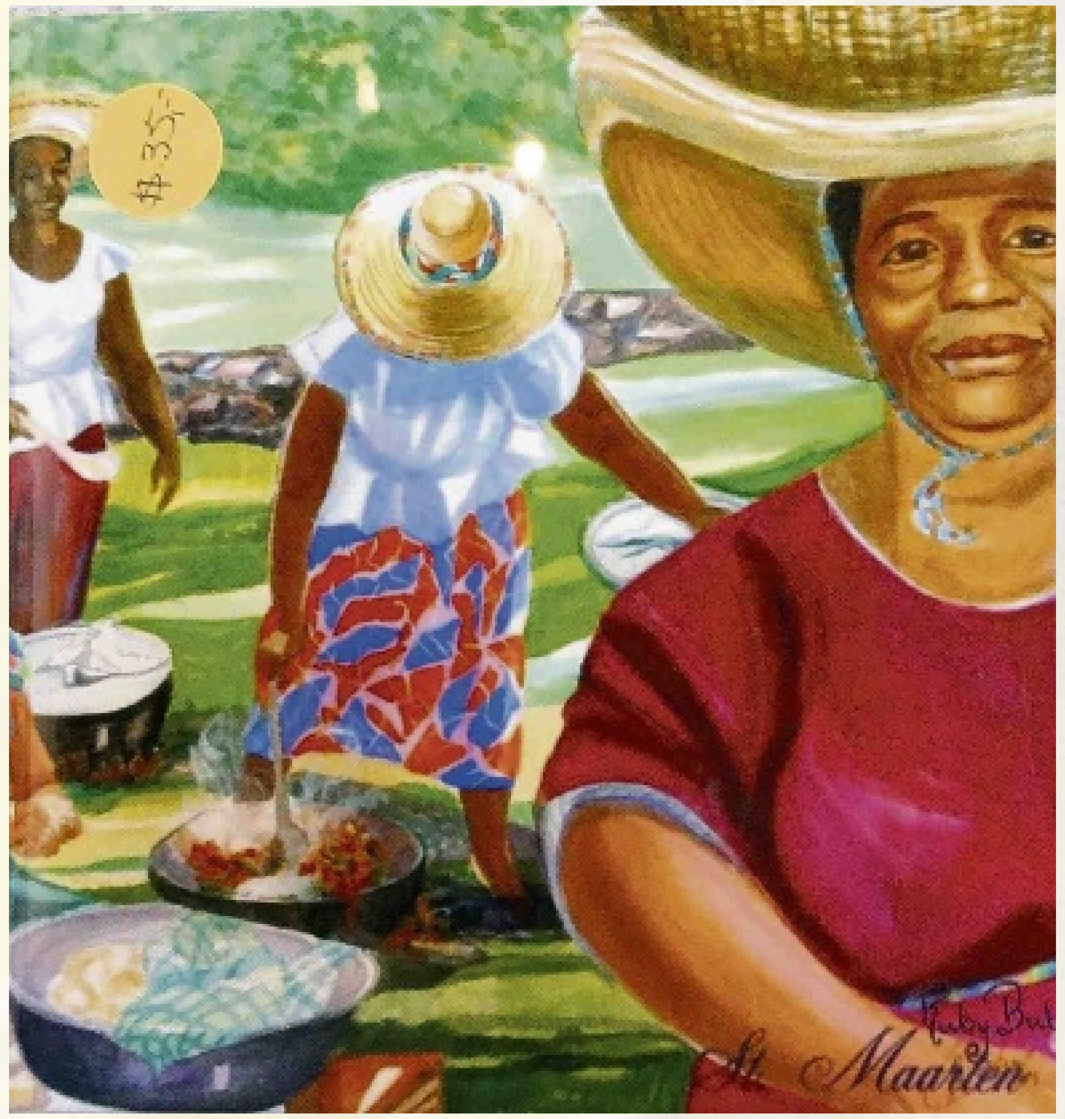

Een reproductie van Ruby Bute moet 35 dollar opbrengen.

Elsje Bosch weet mensen te binden. Niet omdat ze zo liefjes zou zijn als haar naam doet vermoeden, maar omdat ze weet wat ze wil, ze gaat voor de goede zaak.

Aankomsthal

Met haar vrijwilligers bezocht ze onlangs Ruby Bute, die bij Friers Bay aan de Franse kant een galerie heeft. Bosch: "Zij schildert full time. Het is onze kunstambassadrice." Haar galerie overleefde vele andere. Ze vertelt bij die speciale gelegenheid over haar jeugd, haar werk en haar leven als kunstenares en als Caribische vrouw. Bute werd op Aruba geboren uit Bovenwindse ouders. Ze schreef zelfs twee poëziebundels. "Deze vrouw verdient een afzonderlijk artikel in de krant!", betoogt Bosch. "We verkopen haar prints. Je kent haar vast wel, er hangt hier een schilderij van haar hand, maar heel bekend zijn haar werken in de aankomsthal van Princess Juliana Airport hier op St. Maarten." En inderdaad, wat daar hangt is werkelijk indrukwekkend.

Cruisetoeristen

Bosch benadrukt dat de wereld van vandaag klein is geworden: "Lokale mensen zien hier dagelijks rijke toeristen van grote cruiseschepen stappen. Die kopen hier dure juwelen, elektronica en trendy kleding. Deze generatie Sintmaartenaren zien hoe er anders met geld wordt omgegaan. Het gevoel ergens thuis te horen, met oog voor historie en cultuur, komt veelal pas later, bij het ouder worden. Ons museum moet hierin een conserverende factor zijn. Daarom is het ook zo belangrijk dat groepen schoolkinderen hier komen."

De wereld wordt niet alleen kleiner, hij verandert ook snel: "Straalde de hoofdstraat vroeger een serene rust uit, nu loop je in Front Street tussen de juweliers, belastingvrije drank- en elektronicazaken en souvenirwinkels. Vrijwel allemaal in handen van buitenlanders die geen enkele affiniteit hebben met het culturele erfgoed van het eiland. Vanuit het museum proberen we de gemeenschappelijk noemer te zijn rond historie, kunst en cultuur in een land waar mensen van meer dan 100 nationaliteiten wonen en werken."

Favorieten

Bosch komt nog weer terug op de lokale kunstenaars. "We bieden toeristen en onze eigen mensen de mogelijkheid originele kunst te zien in onze eigen galerie, maar ook om afdrukken van hun werk te kopen en mee naar huis te nemen. Dat is beter dan alleen T-shirts. Ken je het werk van schilder-kunstenaar Maximilian Phelipa? Hij heeft hier in Front Street zijn eigen *gallery*, die moet je gaan zien. Zijn schilderijen vertellen iets over jouw en mijn leven, over leven in het algemeen."

Roland Richardson – hij exposeert in Marigot aan de Franse kant – doneerde etsen aan het museum in Philipsburg. Zijn impressionistische werk is te zien en te koop in zijn galerie in Marigot. Lyrisch is Bosch ook over Cynric Griffith, een schilder afkomstig van St. Kitts, maar al heel lang woonachtig op St. Maarten. "Hij is misschien wel een van onze beste schilders, hij maakt prachtige landschappen en portretten. Hij studeerde onder andere aan de National Academy of Fine Arts in New York, zijn werk is ook wel te zien geweest tijdens een expositie in het Kas di Kultura op Curaçao."

Ook Stephanie Tihanyi behoort tot de favorieten van Bosch. "Ik hou vooral van haar schitterende linoleumafdrukken die de oude architectuur van het eiland weergeven en van haar spirituele kunstuitingen." Ras Mosera, oorspronkelijk van St. Lucia, maakt volgens Bosch ook fantastisch werk. "Hij heeft hier naast ons een galerie, hij schilderkunst meer figuratief." Bosch houdt niet op: "Vergeet Lucia Trifan niet. Zij is van oorsprong Roemeense, maar woont hier al bijna dertig jaar. Ze exposeert op drie plaatsen op St. Maarten en St. Martin, maar ook bijvoorbeeld in Kas di Alma Blou op Curaçao."

Portret gemaakt door Cynric Griffith.

Kunstenares Licia Trifan komt oorspronkelijk uit Roemenië.

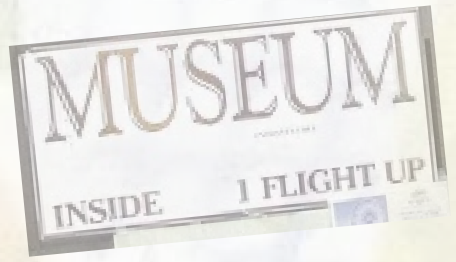

'Women on the market' van Lucia Trifan.

Elsje Bosch

Elsje Bosch groeit op in Nederland, in het Overijsselse Hellendoorn. Na haar opleiding wordt ze lerares in Den Haag. Ze ontmoet daar haar latere echtgenoot, een Antilliaanse student architectuur uit Delft. Na diens cum laude afstuderen vestigt het jonge gezin met dochter Giuletta zich op Bonaire. Bosch wordt eerst directeur van een huishoudschool, daarna directielid van de Scholengemeenschap Bonaire. Na vijf jaar vestigt het gezin zich op St. Maarten. Bosch gaat weer voor de klas, maar besteedt veel vrije tijd aan activiteiten bij organisaties voor jeugdzorg, analfabetismebestrijding, vrouwenzaken en natuur- en milieubescherming. In september 1995, na dertig jaar onderwijs, wordt ze fulltime directeur van de Sint Maarten National Heritage Foundation en van het museum.

Elsje Bosch: "We proberen het werk van lokale kunstenaars te promoten."

Economieles

'Na 15 jaar speurwerk en wetenschappelijk onderzoek zijn de economen tot de bevinding gekomen dat de helft van hun theorieën vals is. Hun probleem is echter dat ze niet weten welke helft.' En zo zijn er nog duizenden grappen en citaten over economen. De meest relevante is wellicht deze: 'Economie is het gezond verstand verduisterd door de wetenschap'.

Marketing

Tekst: **Marcel Truyens**

Afgelopen 8 augustus vond bij de University of Curaçao een economendebat plaats over tien jaar economische stagnatie op Curaçao. Of twintig jaar economische stagnatie, niemand weet het precies. Het ging over 1,1 procent negatieve groei, maar het zou ook 2 procent negatieve groei kunnen zijn, afhankelijk van hoe je boekhoudt.
De oorzaken van deze malaise kunnen gevonden worden in zaken als gebrek aan innovatie, gebrek aan ondernemerschap, vergrijzing, geen vertrouwen in overheid en politiek, geen uitvoeringscapaciteit en politieke wil, geen consistent en overtuigend economisch beleid en de algemene sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen. Allemaal zaken die we als economische gemeenschap min of meer zelf kunnen beïnvloeden.

Er kwamen mooie plannen en voorstellen op tafel om hier radicaal iets aan te doen. Meer investeringen aantrekken uit de private sector en dan gericht op het aantrekken van buitenlandse valuta. Het stimuleren van ondernemerschap. Het importeren van ondernemers.
In alle bestuursorganen –politieke partijen, het parlement, vakbonden, raden van toezicht, raden van bestuur –dient ten minste de helft van de leden jonger dan veertig jaar te zijn. En als klap op de vuurpijl het oprichten van een Commissie Economisch Toezicht die al dan niet moet gaan rapporteren aan de Koninkrijksregering.
Oké, oké ik trek de boel wat uit de context en plak gemakshalve een aantal uitspraken aan elkaar maar erg realistisch klinkt het allemaal niet. Nu ben ik geen econoom maar heb als marketeer altijd wel begrepen dat het goed gaat als er een gezonde verhouding bestaat tussen wat iets kost –en wat je dus betaalt, en wat iets waard is –wat je dus krijgt. En wij leven in een kenniseconomie, laten we dat even in de gaten houden.
De afgelopen maand stelde onze minister van Onderwijs voor om een soort tweederangs kwaliteitsniveau binnen het onderwijs te introduceren omdat steeds minder kinderen in staat blijken te zijn om op het huidige niveau een opleiding met succes af te ronden. Dus in plaats van de kwaliteit van het onderwijs aan te pakken en op te vijzelen, stelt onze minister van Kindermishandeling voor om de kwaliteit nog verder weg te laten zakken. 70 procent van onze kinderen gaat na de lagere school, dat heet funderend onderwijs meen ik, naar het vsbo. Wat is vsbo? Vsbo is Voorbereidend Secundair Beroepsonderwijs. In het vsbo zijn de volgende opleidingen samengevoegd: mavo, bvo, lts, leao, Huishoudschool en lto. Na de vierjarige vsbo is een leerling verplicht om nog één jaar sbo te doen en dat zal te maken met de leerplichtwet, niet met het idee dat men zich erg bekommert om de kwaliteit van de afgeleverde leerling. Overigens heeft de minster haar keutel na felle protesten weer ingetrokken en houdt ze het toch maar op het huidige niveau.

Maar wat kan die 70 procent van onze jeugd dan, is mijn vraag. Wat kan die 70 procent van onze toekomst van ons land aan waarde toevoegen voor onze kenniseconomie? We hebben overigens te maken met een jeugdwerkloosheid van zo'n 37 procent, dat is grofweg de helft van die 70 procent van de vsbo-jeugd.
Ik ken binnen mijn werkkring geen enkele ondernemer die niet klaagt over de kwaliteit van zijn medewerkers. Ik ken ondernemers zat die wel willen groeien, maar domweg de goede mensen niet kunnen vinden. Want van de 30 procent die naar een hoger onderwijsniveau gaat na het funderend onderwijs, vertrekt een belangrijk deel naar het buitenland om nooit meer terug te komen.
In Europese landen is het aantal hoogopgeleiden –hbo- en universitair niveau– de afgelopen generaties alleen maar toegenomen. Landen als Cyprus en Ierland kennen zelfs percentages van boven de 50, het 'industriële' Engeland van weleer zit boven de 45 procent en Nederland kent een percentage van zo'n 43. Bepalend voor de toekomst van een land is niet alleen het opleidingsniveau, maar ook de afstudeerrichting. Veel landen kampen met het probleem dat te veel studenten een opleiding kiezen die niet aansluit bij de vraag op de arbeidsmarkt. In dit licht bezien hebben we dus te maken met een zeer groot en fundamenteel probleem: in verhouding tot landen waarmee we ons graag meten en waarvan we voor een deel afhankelijk zijn, verliezen we het inmiddels al generaties lang en dat probleem lijkt zich niet snel op te gaan lossen.

Als we er nu iets aan gaan doen, onze jeugd zeer gericht en op het hoogste niveau opleiden, plukken we – en vooral zij – er misschien over tien jaar de eerste vruchten van. En dat is broodnodig. Want zo kunnen we dus niet concurreren, zo zijn we dus niet aantrekkelijk voor buitenlandse investeerders en zo kunnen we dus ook niet exporteren,want we hebben geen kennis. Als de rest van de grote boze mensenwereld zich wel positief ontwikkelten wij blijven nietsdoen, dan ziet het er voor de komende generaties bijzonder beroerd uit. Commissies of geen commissies. En daar hoef je geen econoom voor te zijn.

Om redenen van vertrouwelijkheid kunnen namen, producten, markten en feitelijke omstandigheden anders zijn benoemd dan in de realiteit het geval was.

Marcel Truyens is senior marketing en communicatieconsultant bij Liquid Soul te Curaçao.
E | marcel1963@mac.com

Food for thought.

Tofu, niet alleen voor vegetariërs

Tofu is veelzijdig, voordelig en bevat een hoge voedingswaarde. Karakteristieken die het de moeite waard maken om een paar recepten uit te proberen. U hoeft niet huiverig te zijn voor de smaak van tofu. Dit recept bevat genoeg andere ingrediënten die lekker zijn. Tofu neemt namelijk gemakkelijk smaken over.

Tekst: **Miriam de Windt**

Tofu wordt gemaakt van sojamelk dat wordt gestremd met natuurlijke coagulanten. Een zelfde soort proces dat ook wordt gebruikt bij het maken van kaas. Tofu is een eiwitrijk alternatief voor vlees. Het wordt ook tahoe genoemd. Tofu is de Chinese en Japanse naam, tahoe de Indonesische.

Zoals bij de meeste sojaproducten start de geschiedenis van tofu in China. Tofu is zeer populair vandaag de dag over de hele aardbol, maar tofu werd voor het eerst gemaakt in China, meer dan 2000 jaar geleden. Door de interesse voor vegetarische voeding in de jaren zestig, werd tofu bekend en steeds meer gebruikt in de westerse landen.

Tofu bevat veel eiwitten en alle essentiële aminozuren. Het is ook een uitstekende bron van ijzer, calcium, mangaan, selenium, magnesium, fosfor, koper en zink.

Tofu bevat helaas oxalaten. Indien u last heeft van nierstenen is het niet aan te raden om veel en regelmatig tofu en andere sojaproducten te eten. Dit geldt tevens bij borsttumoren die oestrogeensensitief zijn. Tofu is zacht, kaasachtig en neutraal smakend dat makkelijk de smaak van andere ingrediënten overneemt. Vaste tofu ('firm') is stevig en kan in blokjes gesneden worden. Vaste tofu kunt u marineren en is geschikt voor bakken, grillen en 'stir-fries'. Zachte tofu ('silk') kan onder meer gebruikt worden voor sauzen, desserts, smoothies en shakes.

Tofu komt verpakt in water. Eenmaal geopend dient u het onder water in een gesloten container in de koeling te bewaren. Vervang het water dagelijks en uw tofu kan een week goed en vers blijven. In de originele verpakking kunt u tofu ook invriezen.

Tempeh

Tempeh is een broertje van de tofu. Tempeh ziet er heel anders uit, omdat er nog hele sojabonen inzitten. Met tempeh is meer smaak te realiseren, omdat dit product veel meer andere smaken opneemt. Tempeh is overigens een Indonesisch product.

Kritiek op productie

Overal in de wereld is er kritiek op het verbouwen van soja. Dit komt omdat veel stukken oerwoud en regenwoud worden gekapt om er sojaplantages van te maken. In sommige landen verdringen sojaplantages zelfs de natuurlijke gewassen. Een groot deel van de sojaproductie komt overigens niet direct in de voedselketen van de mens terecht, maar wel indirect. Veel soja wordt namelijk verbouwd voor veevoer. De westerse landen zijn meer vlees gaan eten, dus is er steeds meer veevoer nodig. Met het gevolg dat een groot deel van de sojaproductie genetisch gemodificeerde (GMO) soja is. Dit is een andere kantttekening.

Iedereen die over wil gaan op een vegetarische of veganistische voedingssysteem en tofu of andere sojaproducten wil gaan gebruiken, doet er goed aan om producten en merken te kiezen die geen GMO soja bevat.

Paksoi

Bok choy of paksoi is een koolsoort die oorspronkelijk uit Azië komt. Het is een niet sluitende bladkool met knapperige witte stelen en nerven en grote donkergroene bladeren. Paksoi heeft geen typische koolsmaak. Het smaakt eerder wat pittig.

Bij het kopen van paksoi dient u te letten dat de stelen stevig zijn en de bladeren fris van kleur en niet verlept. Paksoi blijft twee tot drie dagen goed als u het verpakt in een open plastic zak in de koelkast bewaart.

Bok choy wordt in de Chinese keuken gebruikt in soepen, hoofdgerechten en ook 'stir-fries'.

Het heeft een hoge voedingswaarde, namelijk zeer veel vitamine A, vitamine C en calcium.

Analyse

Dit gerecht is rijk aan alle goede voedingsstoffen. Met name plantaardige eiwitten, vezels, calcium, ijzer, vitamine A, B1, B2 en C. Ze worden voornamelijk geleverd door de bok choy, tofu en de zwarte bonen. Een combinatie van gezonde ingrediënten om niet te vergeten: plantaardig eiwitbron, bladgroente en peulvruchten.

Het bevat geen cholesterol en is zeer laag aan verzadigde vetten en calorieën. Het totaal aan vet is wel een aandachtspunt, maar dit heeft u voor een deel zelf in de hand, want u kunt altijd minder olie gebruiken om de knoflook, uien en promente te wokken. Vaste tofu bevat van zichzelf vet. Er zijn vetarme varianten van tofu te verkrijgen, maar deze vallen dan onder de fabrieksmatig bewerkte producten. Liever een meer natuurlijk product en u beheerst dan zelf de hoeveelheid olie of ander vet waarmee u kookt.

Gesmoorde tofu met zwarte bonen en bok choy is niet alleen vegetarisch, het is veganistisch. Het bevat geen enkel ingrediënt van dierlijke afkomst. Door het zout en de soyasaus, past dit gerecht niet in een streng noch matig natriumbeperkt dieet, ondanks de soyasaus met minder zout. Laat het zout weg en het past dan wel in een licht natriumbeperkt dieet. Bij een energiebeperkt dieet om af te slanken, kan dit gerecht heel goed gebruikt worden, mits u niet te veel rijst erbij eet.

Aangezien wij met zijn allen te veel vlees eten, kan ik niet genoeg benadrukken dat één en twee keer per week geen dierlijke eiwitten niet overdreven is.

Een welbekende Papiamentse slogan is 'purba ku keshi' (letterlijk vertaald: probeer met kaas). Nu kunnen we zeggen: probeer met tofu!

Miriam de Windt is diëtiste en natural nutritionist.
T 889-1788
C 520-6932
ndcs.dewindt@gmail.com

Kook mee met May.

Tofu met zwarte bonensaus en bok choy

Ingrediënten:
2 eetlepels canola olie
2 eetlepels fijn gehakte knoflook (1 middelgrote teen = ½ theelepel fijngehakt) Dus ongeveer een hele bol knoflook
½ cup lente uien, dun gesneden
Stukje promèntè, naar smaak, heel fijn gehakt
1 pond baby bok choy, in reepjes gesneden, goed afgespoeld
Zout
2 eetlepels Chinese gefermenteerde zwarte bonen
1eetlepel sojasaus met minder zout
Ruim 1 pond stevige tofu, in blokjes gesneden
1 cup groente bouillon zonder zout
2 theelepels maizena, opgelost in water

Bereidingswijze:
In een wok 1 eetlepel van de olie verhitten, de helft van de knoflook, de lente ui, en promèntè toevoegen, 1 minuut roerbakken. De tofu met de bouillon toevoegen, voorzichtig omscheppen. 5 minuten laten pruttelen en van tijd tot tijd de tofu bedruipen. De rest van de knoflook toevoegen. Even pruttelen. De maizena toevoegen, saus dik laten worden en tot slot de bok choy toevoegen. Omscheppen. Met witte rijst serveren.

Hoofdgerecht voor 4 personen
Eet smakelijk
May

De ‘jammerlijksten toestand’

Ter gelegenheid van het 160-jarig bestaan van het Sint Elisabeth Hospitaal wijdt de Ñapa enkele artikelen aan de medische wereld op Curaçao tussen 1816 en circa 1930. Vandaag: krankzinnigenzorg.

Tekst: **Jeannette van Ditzhuijzen**

Kaart uit 1791 uit de Grote Atlas van de West-Indische Compagnie. Links op het Rif staat een vierkant gebouw. Dit is de Leprozerie annex krankzinnigengesticht.

Had je in de negentiende eeuw een familielid dat niet helemaal spoorde? Dan diende je bij de ‘president van het gemeentebestuur’ een verzoek tot opname in. De stadschirurgijn en officier van gezondheid bepaalden vervolgens of de persoon in kwestie inderdaad krankzinnig was en daarom opgenomen moest worden.
Dat gebeurde tussen 1779 en 1870 in het Lazarushuis aan het Rif, waar ook de leprالijders hun dagen sleten. Voor de krankzinnigen waren er huisjes aangebouwd en dit complex was door het Rifwater gescheiden van de bewoonde wereld. Alleen met een pontje kon je naar het Lazarushuis komen.
Armlastigen zaten er op kosten van het gouvernement, anderen dienden te betalen. Het dagelijks menu bestond in 1855 uit een brood van 5 centen met de nodige koffie en suiker voor de ochtend. ‘s Middags kregen de patiënten vers schapen- of kabrietenvlees voor de soep, ‘met rijst en groenten, warmoes, gingam, kardoesje, en dagelijks een halve kan maïsmeel’. Eén keer per week werd er karnemelk met suiker geserveerd. Wie dit niks vond, kon de familie vragen om lekkerder eten aan te schaffen.
Veel bewoners had het Lazarushuis niet. In 1833 spreekt het Koloniaal Verslag over veertien patiënten, van wie er slechts drie krankzinnig waren. Eind 1838 waren er van de twaalf opgenomenen vier krankzinnig ‘wier toestand daar zij thans behoorlijk verzorgd en gevoed worden, zoo veel mogelijk verzachting toegebragt en dragelijk gemaakt wordt (…)’. Eind 1853 waren er ook nog eens acht patiënten met ‘andere ziekten en kwalen’. Die werden bij gebrek aan een algemeen gasthuis kennelijk in het Lazarushuis ondergebracht.

Deerniswaardig

Officieel waren de stadschirurgijn en de officier van gezondheid belast met de medische zorg van de leprapatiënten en krankzinnigen. Maar van behandeling was nauwelijks sprake. De krankzinnigen sleten hun dagen in het Lazarushuis, meer niet. In 1852 schreef een lezer in de Curaçaosche Courant dat het Lazarus- en Krankzinnigenhuis ‘in eenen deerniswaardigen toestand verkeert’.
Ook bisschop Niewindt maakte zich zorgen. Hij stelde in 1856 vast dat de mensen er ‘in den jammerlijksten toestand verkeerden. Dikwerf leden ze gebrek aan voedsel en kleeding, waren gelogeerd op een wijze, die minder was dan die wij gewoon zijn aan onze huisdieren, in welke wij eenig belang stellen, te geven’. Daarom was Niewindt uiterst tevreden dat gouverneur Van Lansberge in dat jaar een onverwacht bezoek aan de instelling had gebracht. De gouverneur was zo verontwaardigd over wat hij aantrof, dat hij aan de zusters Franciscanessen van het inmiddels opgerichte gasthuis (nu Sint Elisabeth Hospitaal) verzocht om ook de zorg voor de krankzinnigen en de leprالijders op zich te nemen.

Monte Christo

Het zou nog heel wat jaren duren voordat de krankzinnigen een aparte instelling, Monte Christo, kregen. Het gebouw lag ten westen van het hospitaal, eveneens aan het Rifwater. Na de opening in 1870 namen zes mannen en vijf vrouwen er hun intrek. Vijf patiënten wachtten nog op de aanbouw van nieuwe kamers en er werkten zes religieuzen.
Volgens de schoolmeester Brusse (1882) was het ‘een ruim, luchtig, vry doelmatig ingericht gebouw, waarvan de ongelukkige bewoners eene liefderyke en zorgvuldige verzorging van de Zusters van Liefdadigheid ondervinden’. Niet alle patiënten waren even blij met hun nieuwe onderkomen. Sommigen wilden terug naar het Rif vanwege het uitzicht op zee, dat ze daar gewend waren.
Nadat bij de grote orkaan van 1877 de leprozerie op het Rif geheel vernield was, namen de leprالijders zolang hun intrek in Monte Christo, dat veel minder te lijden had gehad. De in dat jaar gebouwde voorzieningen voor eersteklas patiënten konden daarom pas later in gebruik worden genomen. De leprozen verhuisden vijf jaar later naar hun nieuwe tehuis op Zaquito.

Dokter Capriles

De directie van Monte Christo was in handen van een rooms-katholieke geestelijke. Van overheidswege werd een gouvernementsarts benoemd die – naast andere taken – de medische scepter over het krankzinnigengesticht zwaaide. Vanaf 1882 was dat dokter David Ricardo Capriles, die ook officier van gezondheid was bij de Stedelyke en Landelijke Schutterij, en armendokter. Daarnaast had hij een particuliere praktijk.
Capriles stelde al gauw vast dat Monte Christo ‘geen bewaarplaats voor lyders aan zielsziekten’ meer was. Inderdaad kregen sommige patiënten volgens het Koloniaal Verslag over 1883 een vorm van arbeidstherapie. Vooral de vrouwen, die bijvoorbeeld strohoeden maakten en dit zouden blijven doen tot in elk geval 1971.

Jacobus Hendrik Marten Ellis (1869-1920)

Als net afgestudeerde arts kwam Ellis in 1895 met de ‘Prins Willem II’ terug naar Curaçao. Hij begon een privépraktijk in een huis van zijn vader aan de Sebastopolstraat en werd al snel officier van gezondheid 2e klasse bij de Landmacht in West-Indië. Daarnaast vervulde hij diverse functies – al dan niet tijdelijk – zoals die van armendokter, chef van de militaire geneeskundige dienst, arts bij de kliniek voor geslachtsziekten, arts in Monte Christo en directeur van het Bacteriologisch Laboratorium.
In 1910 zat Ellis in de commissie die moest onderzoeken wat het eiland kon doen tegen de verspreiding van venerische ziekten. Dit laatste vooral ‘om den goeden naam van de haven van Curaçao in den vreemde op te houden’. Vanaf 1918 was hij officier van gezondheid 1e klasse. Wegens ziekte was Ellis vaak in Nederland. In 1912 bijvoorbeeld. Maar de Amigoe meldde daarna dat hij zijn tijd in Europa nuttig had besteed. Ellis had cursussen gevolgd, onder meer op het gebied van tropische ziekten, hospitalen en laboratoria bezocht en hij had het diploma als Médecin Colonial behaald. Ook had hij in Berlijn de nieuwste toepassingen op operatiegebied onderzocht. “Met zooveel werklust en succes wenschen wij niet slechts den Dokter geluk, maar ook de Kolonie waarvoor de terugkomst van zulk een geneesheer van groot nut kan zijn.”
Tijdens een volgend ziekteverlof in 1920 overleed Ellis, in Nijmegen. Over zijn zorg in Monte Christo schreef de Amigoe: “(…) alleen zij die hem van nabij daar gade sloegen, kunnen beoordeelen en getuigen, met welk een vaderlijke zorg hij die ongelukkigsten onzer maatschappij behandelde.”
Ellis ontving in 1916 als voorbeeldig katholiek de hoge pauselijke onderscheiding van Ridder in de Orde van de Heilige Gregorius de Grote. De zoon van zijn broer was de latere bisschop Wim Ellis.

der krankzinnigen

Als self-made psychiater behandelde Capriles zijn patiënten onder meer met het 'nieuwe middel' pilocarpine, vooral via onderhuidse inspuiting. "Tot onze levendige vreugde is de uitslag, tot nu toe, boven onze verwachting geweest", schrijft hij in een brochure voor de tentoonstelling over koloniale geneeskunde in Amsterdam. "Door middel van deze doeltreffende behandeling komen woedende lyders binnen weinige minuten tot volkomen bedaren."
Het voordeel van pilocarpine was volgens Capriles dat het naast de andere middelen gebruikt kon worden. Hij noemde in dit verband morfine, fosfor, koper, zink, stortbaden, koude omslagen, atropine, gelsenium enzovoorts.

Dagvergoeding

De zusters Franciscanessen kregen voor hun zorg voor de krankzinnigen in Monte Christo een vergoeding van het gouvernement. Maar die was zo laag, aldus de Amigoe in 1898, 'dat daarmede onmogelijk alle uitgaven kunnen worden gedekt'. En dus moest de kerk bijspringen.
In de Koloniale Raad kwam de vergoeding voor gouvernementspatiënten regelmatig ter sprake. De dagvergoeding per patiënt voor voeding, kleding en huisvesting werd in 1920 verhoogd van 50 cent naar 1 gulden. Onterecht, vond raadslid Statius Muller, maar hij kreeg tegengas van collega Ellis.
Ellis: "Het gouvernement draagt niets bij in de kosten voor meubilair, keukengereedschap en wat dies meer zij. En dan moet men ook rekening houden met de vernielzucht van nog al veel krankzinnigen. Hun kleeren scheuren zij aan stukken en rafelen zij uit, de matten waar zij op liggen, rukken ze stuk, het eten gooien zij op den grond, in de geëmailleerde borden en mokken slaan zij deuken, soms bijten en trappen zij er op, zoodat die dingen in korten tijd onbruikbaar worden. Hiervoor wordt niets extra's berekend."
Ellis noemde de hoge prijzen voor levensmiddelen en huishoudelijke artikelen en vond een daggeldvergoeding van 1 gulden dus volkomen terecht. Hij wees erop dat de militairen alleen voor voeding al 1,40 gulden per man per dag kregen. Daar kwamen de onkosten voor kleding en huisvesting nog bij.

Caprileskliniek

In 1900 nam dokter Jacobus Ellis (niet het raadslid) het stokje over van Capriles. Tot zijn vertrek naar Nederland in 1920 bleef hij, met tussenpozen wegens ziekte, verbonden aan Monte Christo. In de jaren erna vervulden diverse artsen deze functie, totdat begin 1934 de officier van gezondheid 1e klasse H.J.H. van Lienden op het eiland arriveerde. Hij werd gedetacheerd bij de troepen op Curaçao en als psychiater aangesteld in Monte Christo. Het was zijn taak om het krankzinnigenwezen op het eiland te verbeteren en de plannen voor een nieuw krankzinnigengesticht vorm te geven.

Dat gesticht kwam op de huidige plek op Groot Kwartier en de verhuizing vond plaats in april 1936. Het was een grote sprong voorwaarts, want volgens een van de zusters Franciscanessen was het in Monte Christo nog steeds een 'armoedige toestand'. De patiënten sliepen er in grote zalen, vaak op de grond, en hadden weinig te doen. Vooral de ernstig zieke patiënten hadden het zwaar. Ze zaten in getraliede hokken, vaak naakt, en kregen hun eten door de tralies toegestopt. Dat er in Rustoord geen bedden maar houten britsen voor hen waren, was dus al een hele vooruitgang.

Volgens Van Lienden was er in Monte Christo geen sprake geweest van bewegingsvrijheid en genoten alleen de vrouwen enige vorm van arbeidstherapie. Sommige patiënten hadden in Monte Christo tientallen jaren opgesloten gezeten, in Rustoord hadden ze meer bewegingsvrijheid en kregen ze de gelegenheid om te helpen met wassen, strijken, naaien, timmeren, verven of werken in de tuin. Van Lienden werd in 1938 opgevolgd door een gespecialiseerde psychiater, de Zeeuw Willem de Regt.
Aanvankelijk was de officiële naam van het nieuwe krankzinnigengesticht 's Lands Psychiatrische Inrichting Rustoord. Er woonden in 1936 ongeveer 200 patiënten, verdeeld over vier paviljoens. Op 8 juni 1977 kreeg Capriles als voortrekker in de psychiatrie de eer die hij verdiende. Het psychiatrisch ziekenhuis Rustoord heette voortaan de Dr. David Ricardo Capriles kliniek.

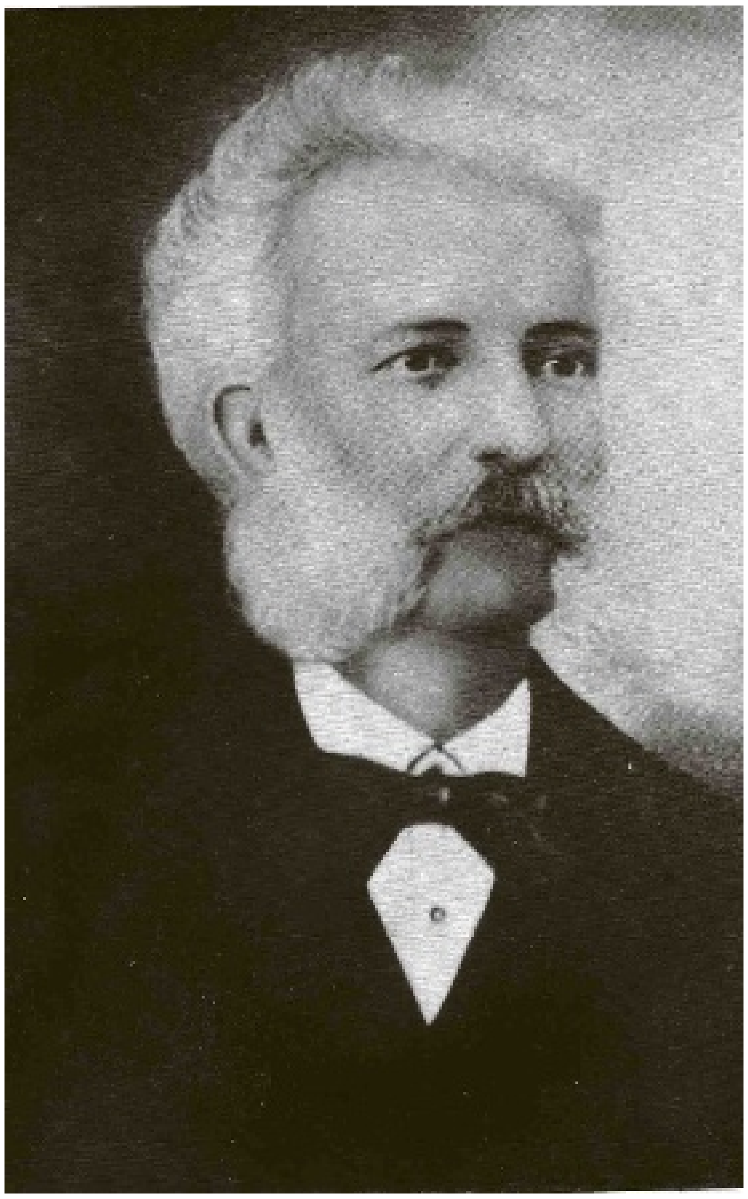

David Ricardo Capriles

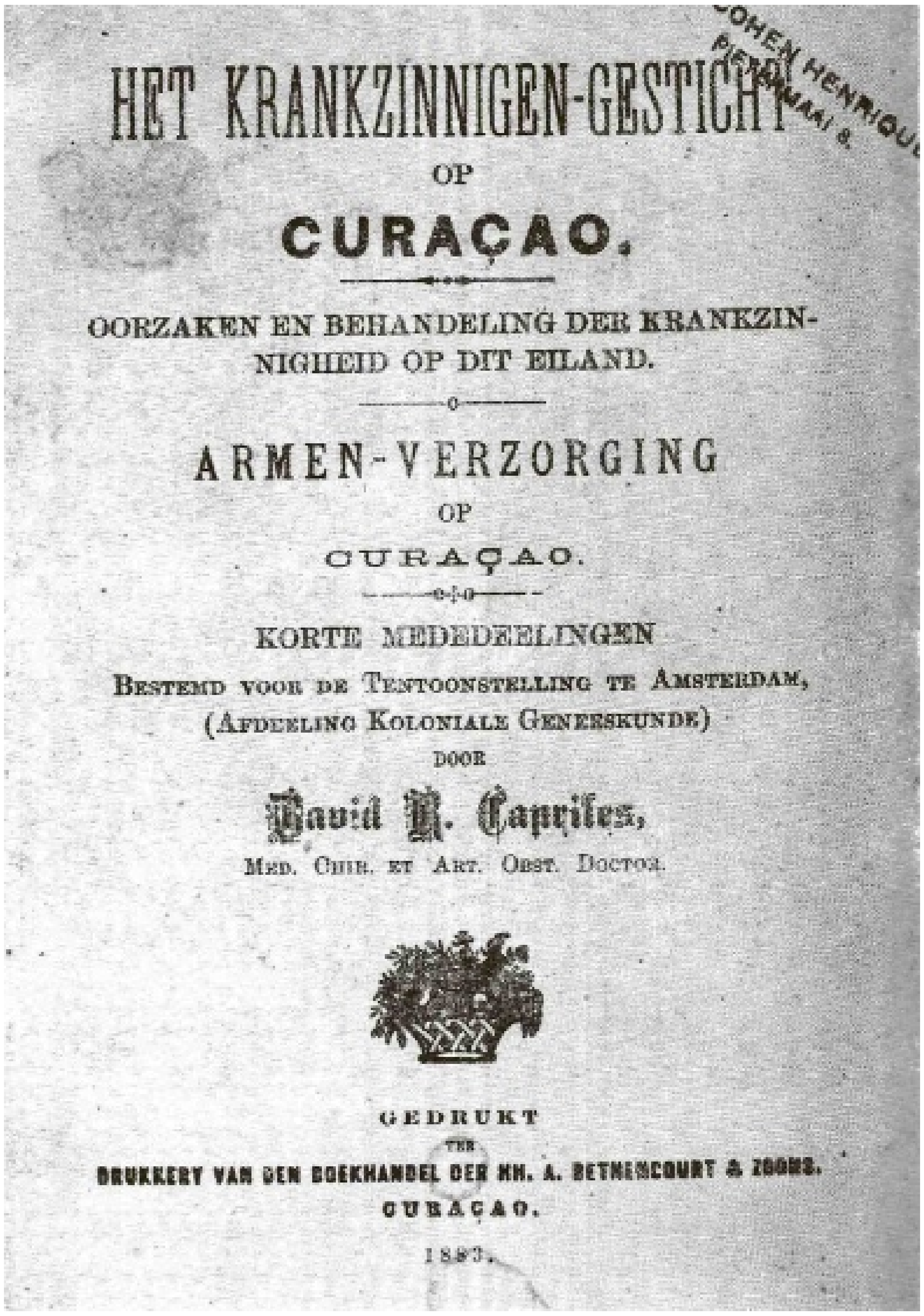

HET KRANKZINNIGEN-GESTICHT
OP
CURAÇAO.
OORZAKEN EN BEHANDELING DER KRANKZINNIGHEID OP DIT EILAND.
ARMEN-VERZORGING
OP
CURAÇAO.
KORTE MEDEDEELINGEN
BESTEMD VOOR DE TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM,
(AFDEELING KOLONIALE GENEESKUNDE)
DOOR
David R. Capriles,
MED. CHIR. ET ART. OBST. DOCTOR.
GEDRUKT
TER
DRUKKERY VAN DEN BOEKHANDEL DER HH. A. BETHENCOURT & ZOONS.
CURAÇAO.
1883.

Derdenbeslag op het loon

De financiële crisis zorgt er helaas steeds vaker voor dat mensen hun schulden niet meer kunnen terugbetalen. Een schuldeiser die zijn geld wil zien, kan een deurwaarder opdracht geven beslag te leggen op het salaris van de schuldenaar (zijnde werknemer).

Tekst: **William ten Veen**

De schuldeiser heeft wel toestemming nodig van het Gerecht in Eerste Aanleg van Curaçao: (i) of in de vorm van een rechterlijk verlof of (ii) in de vorm van een veroordelende uitspraak van het Gerecht. Dit is het zogeheten loonbeslag.
Loonbeslag is een derdenbeslag hetgeen betekent dat er niet rechtstreeks onder de schuldenaar beslag wordt gelegd, maar onder een derde (bij een loonbeslag is dat logischerwijs de werkgever). Iedere werkgever kan dus direct te maken krijgen met een loonbeslag, want de deurwaarder – die belast is met de uitvoering van het loonbeslag – komt dan bij de werkgever langs.
In de praktijk is het leggen van loonbeslag aan de orde als de schuldenaar niet langer zijn financiële verplichtingen kan of wil nakomen. Het loonbeslag kan in dat geval een effectief middel zijn om de openstaande schulden die inmiddels opeisbaar zijn geworden te incasseren. Na het loonbeslag kan de schuldenaar niet langer over zijn volledige salaris beschikken.
De hoogte van het loonbeslag is op Curaçao wettelijk geregeld. In artikel 7A:1614g van ons Burgerlijk Wetboek is in lid 1 bepaald: 'Beslag onder de werkgever op het door deze aan de arbeider verschuldigde loon is niet verder geldig dan tot een derde gedeelte van het in geld vastgestelde loon. Generlei beperking geldt, indien het beslag dient tot verhaal van onderhoud, waarop hij, te wiens behoeve het beslag gelegd wordt, volgens de wet aanspraak heeft.'
In normale mensentaal houdt het wetsartikel in dat op tweederde gedeelte van het hier op Curaçao verdiende loon geen beslag kan worden gelegd. Dit heet de beslagvrije voet. Al in 1989 is door het Gemeenschappelijk Hof van Justitie uitgemaakt dat onder het loon van artikel 7A:1614g Burgerlijk Wetboek het nettoloon dient te worden verstaan.
Niet alleen op het reguliere maandsalaris maar ook op de vaste en overeengekomen salariscomponenten kan beslag worden gelegd. Ook het vakantiegeld, vaste bonussen en een dertiende maand vallen onder het wettelijke begrip 'loon' zodat ook daarop beslag kan worden gelegd.
Onkostenvergoedingen – zoals autokostenvergoeding of een vergoeding voor daadwerkelijke huurkosten van een woning – vallen buiten de beslagvrije voet. Als het beslag dient tot verhaal van levensonderhoud (bijvoorbeeld een alimentatieverplichting) geldt de regel van de beslagvrije voet niet. Bij het niet-nakomen van alimentatieverplichtingen – zowel jegens de ex-partner als jegens kind(eren) – kan op het gehele netto loon beslag worden gelegd.
Een werkgever is verplicht om het loonbeslag uit te voeren. De deurwaarder betekent het beslagexploot bij de werkgever met daarbij een vragenlijst over het inkomen van de schuldenaar.
Deze vragenlijst moet een werkgever binnen vier weken invullen en retourneren. Bij overschrijding van deze termijn loopt de werkgever zelf het risico aansprakelijk te worden gesteld voor de gehele vordering van de schuldeiser.

Als gevolg van het gelegde loonbeslag is de werkgever verplicht het salarisdeel dat onder het beslag valt – hierboven hebben we gezien dat zulks een derde van het salaris betreft – in te houden op het salaris van de werknemer en over te maken naar de bankrekening van de deurwaarder of rechtstreeks naar de schuldeiser.
In het geval de werkgever geen inhouding en afdracht doet, zal het verschuldigde bedrag dat onder het loonbeslag valt tevens moeten worden uitbetaald aan de beslaglegger (de schuldenaar).

Mr William ten Veen is advocaat en partner bij BBV Legal
tenveen@bbvlegal.com

Puzzels.

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL
1 deel van een dak, **6** vrouwelijk zoogdier, **10** gevierde ster, **11** Bijbelse figuur, **13** geluidloos, **15** brok, **17** versteende moeder, **20** mannetjesvarken, **22** god van de oorlog, **23** bijgevolg, **24** rivier in Frankrijk, **25** plezier, **26** banier, **27** Spaanse eretitel, **29** vulkaan in Italië, **31** kleur, **33** Griekse letter, **35** huidaandoening, **38** Griekse alcoholische drank, **40** deel van een kachel, **42** soort vrachtwagen, **43** taak die moet worden volbracht, **44** sluw.

VERTICAAL
1 panne, **2** aanduiding, **3** gegroet, **4** drie achtereen getrokken nummers in een loterij, **5** Griekse filosoof, **6** graveur, **7** duw, **8** weefsel met goud- of zilverdraad, **9** akelig, **12** wijk in Berlijn, **14** omgekeerd eivormig, **16** girafachtig dier, **18** leer van Mohammed, **19** belegering, **21** bijwoord, **28** in geen geval, **30** soort spijker, **31** vergrootglas, **32** fijngemalen eikenbast, **34** bijwoord, **36** plaats in Frankrijk, **37** rivier in Duitsland, **39** Zijne Koninklijke Hoogheid, **41** muziekenoot.

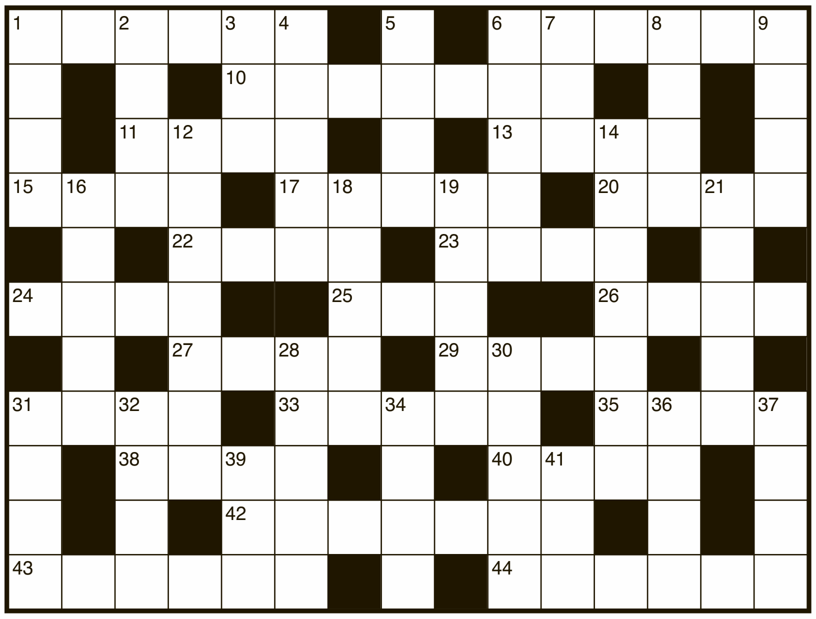

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Nathalie Joho
Sta Cruz 109
Aruba

C.F. Leonora
Mahumaweg 11
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2 tijdens kantooruren. Bonaire: Shon Ma Carolina, Kaya Nikiboko Noord 18.

Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744.

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

LIGHT

		7	3			1		5
6			2		7			
	9	3					7	
	3		7		6			8
4				8	1		9	
			4			6		
			1	5		9		3
3		6					2	4
2				3	4			1

HEAVY

		5				3		
9	7						8	
		6	9					
3					7			
		2				8		6
8			4			1		
		1						
			2			4	9	7
			6				2	

ZWEEDSE PUZZEL

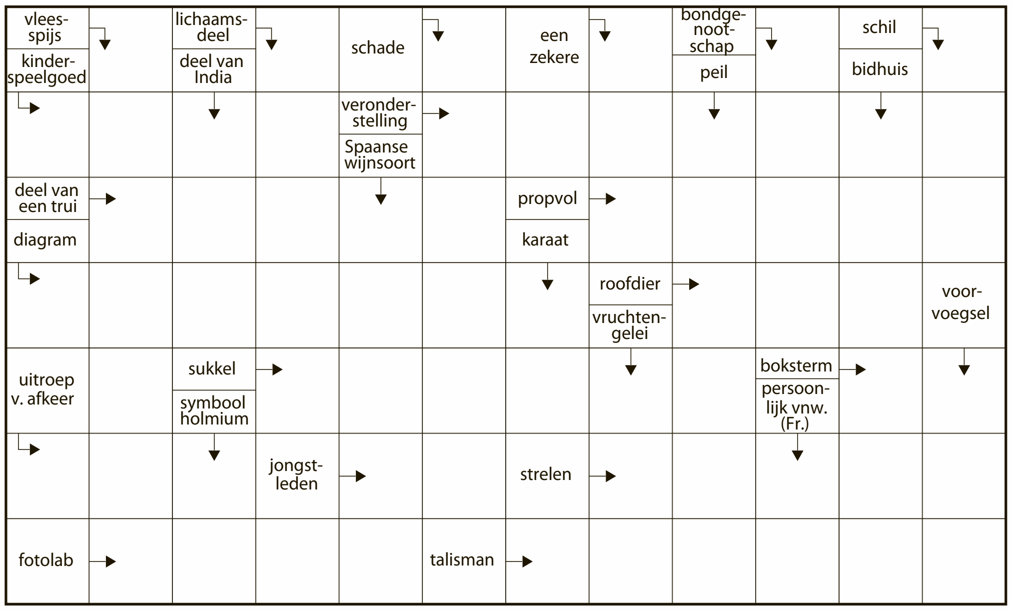

CRYPTOGRAM

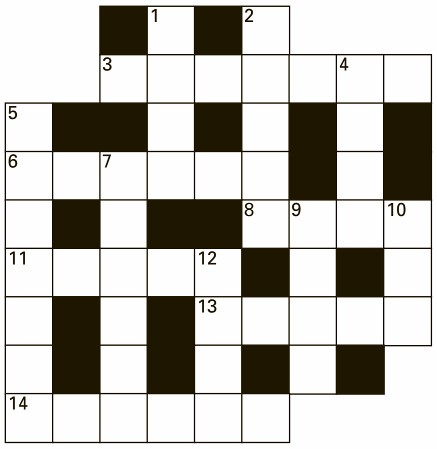

HORIZONTAAL:
3. Meer dan gemene geldelijke steun (7); **6.** Hoe sommige wielrenners naar beneden kijken...(6); **8.** Zij is een filosoof (4); **11.** De taal van een vrolijke jongen (5); **13.** De verkoop van een verspringer (5); **14.** Vluchten in rijtuigen (6).

VERTICAAL:
1. Versiert 't schaap (4); **2.** Breng een toost uit op de sluiting! (5); **4.** Het ontvangen van plezier (4); **5.** Over deze koetjes wordt ook gesproken (7); **7.** Louche transactie met geslachtdelen (6); **9.** Reeds op die manier, dus! (4); **10.** Pool waar niets aan ontbreekt (3); **12.** Op deze brandkast kan men spelen (4).

WOORDZOEKER

B	U	U	R	J	O	N	G	E	N	A	N	T
E	I	N	K	A	O	R	O	E	D	S	I	V
G	T	T	F	A	N	E	P	O	L	T	N	O
I	Z	R	E	A	M	P	L	K	D	I	K	A
N	E	O	M	E	I	E	U	F	D	L	O	F
S	T	O	O	L	R	R	R	R	E	L	O	S
A	T	S	G	N	D	T	O	Z	N	E	P	T
L	I	T	I	N	T	O	S	E	E	T	S	O
D	N	P	I	E	M	I	T	L	U	T	T	T
O	G	R	O	A	R	R	L	F	L	N	E	E
B	O	IJ	S	T	O	E	S	B	N	A	R	L
D	O	S	J	T	U	T	R	E	A	M	W	IJ
L	A	T	S	N	E	N	IJ	W	Z	A	A	K
M	P	N	T	E	V	R	U	U	T	I	R	F
L	I	N	N	E	N	K	A	S	T	D	O	N
Z	A	N	D	V	L	A	K	T	E	T	R	A

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

AFSTOTELIJK
BEGINSALDO
BOTTEL
BUURJONGEN
DIAMANT
DOLER
FRITUURVET
GENANT
INDRUK
INKOOPSTER
INSTORTEN
JOELFEEST
KAMERZETEL
LINNENKAST
MASSAMOORD
NOODLOT
ONTGLIPPEN
ONTILBAAR
ONTLOPEN
REPERTOIRE
SIERERWT
STILLE
TETRA
TOMAN
TROOSTPRIJS
TUFSTEEN
UITZETTING
UNFAIR
UTOPIA
WALLSTREET
ZANDVLAKTE
ZELFBEWUST
ZWIJNENSTAL

© Sanders Puzzelboeken/150822

OPLOSSINGEN VORIGE KEER

Light

8	1	4	6	5	3	9	2	7
2	9	3	1	8	7	6	5	4
5	7	6	2	4	9	8	1	3
9	3	5	4	1	8	7	6	2
7	8	2	9	6	5	3	4	1
6	4	1	7	3	2	5	8	9
1	6	8	3	9	4	2	7	5
3	5	7	8	2	1	4	9	6
4	2	9	5	7	6	1	3	8

Heavy

3	8	1	2	9	6	7	4	5
6	7	9	5	1	4	2	3	8
5	4	2	3	7	8	6	9	1
1	2	3	9	8	5	4	6	7
7	9	8	6	4	2	5	1	3
4	6	5	1	3	7	9	8	2
9	3	4	7	2	1	8	5	6
8	5	7	4	6	3	1	2	9
2	1	6	8	5	9	3	7	4

Cryptogram:
Horizontaal: 3. Rotonde; 6. advies; 8. toon; 11. poets; 13. afzet; 14. tonnen.
Verticaal: 1. Kooi; 2. hoest; 4. dodo; 5. rapport; 7. vieren; 9. opz; 10. net; 12. safe.

Woordzoeker: INITIATIEFNEMER

Zweedse puzzel

■	R	■	B	■	R	■	A	■	M	■	A
G	E	T	Ÿ	■	O	D	A	L	I	S	K
■	P	E	L	E	N	■	T	O	N	U	S
E	L	L	E	N	D	E	■	U	I	L	■
■	I	■	S	T	O	V	E	N	■	T	A
F	E	S	■	E	M	■	E	G	A	A	L
■	K	A	R	N	■	G	R	E	E	N	E

Prijspuzzel

B	E	H	A	G	E	N	■	R	E	V	I	S	O	R
O	■	U	■	R	■	E	R	E	■	O	■	P	■	E
M	A	M	M	O	E	T	■	E	E	R	B	I	E	D
Ÿ	■	O	O	G	■	E	L	K	■	M	A	O	■	E
S	E	R	O	■	C	L	O	S	E	■	S	N	O	R
■	L	■	T	W	A	■	D	■	E	T	C	■	E	■
K	I	E	V	■	B	E	E	S	T	■	U	N	I	E
E	■	S	I	K	■	N	N	O	■	B	L	O	■	R
U	I	T	S	L	A	G	■	F	I	L	E	R	E	N
R	■	E	■	E	■	T	R	I	■	U	■	N	■	S
S	A	R	D	I	N	E	■	A	R	T	I	E	S	T

Beroep onder de loep.

Veertig personeelsleden en twintig honden

Het maakt Leo Elsing niet uit hoe hij op de foto staat, zolang zijn maatje Miro maar goed uit de verf komt. Hij woont inmiddels acht jaar op Curaçao, is gek op honden en werkt bij International Top Dogs Security. Miro niet, overigens.

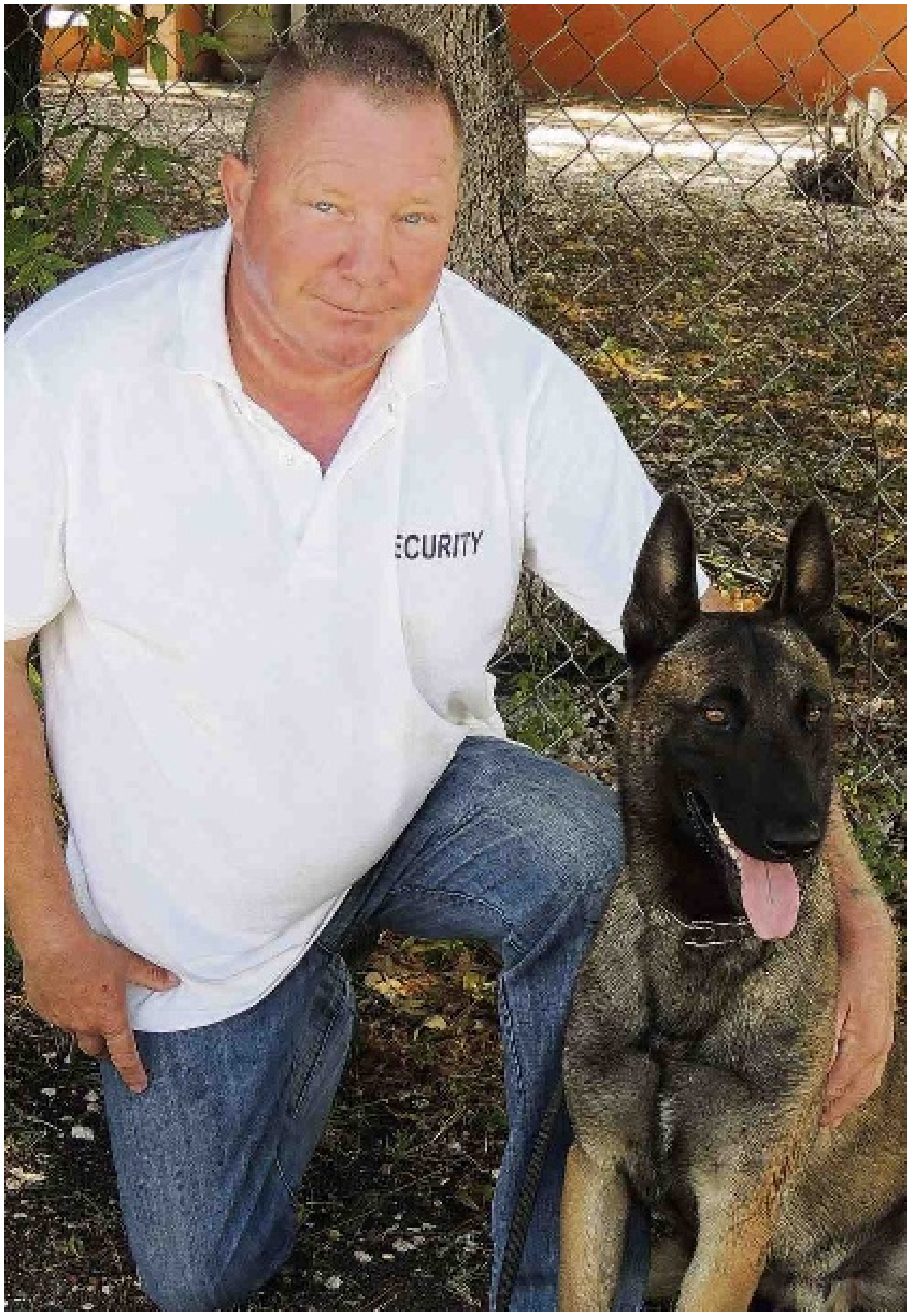

Tekst en foto: **Marja Berk**

Wat houdt je werk in?

"Mijn functie is Operationeel Manager bij dit beveiligingsbedrijf en ik ben voor een deel compagnon. De eigenaar en tevens goede vriend van mij doet de financiële en commerciële kant van de zaak."

Operationeel Manager bij een beveiligingsbedrijf. Hoe moeten we dit zien?

"Ik maak de planning, stuur mensen aan, los conflicten op. Het bedrijf heeft veertig mensen in dienst en twintig actieve honden. We hebben geen enkele man zonder hond staan. We werken uiteraard in ploegendienst en één hond wordt over twee of drie mensen verdeeld. De klantenkring varieert van diverse grote resorts en het consulaat tot de wat kleinere bedrijven."

Hoe lang doe je dit werk al?

"Met tussenpozen doe ik dit werk nu zeven jaar, maar ik ben al 32 jaar hondentrainer. Het is een hobby van me en ik heb dan ook een eigen club: Honden Sport Vereniging Carribean, waar mijn eigen Miro een belangrijke rol speelt. Daar gaat het niet om de gehoorzame huishond, maar meer het professionele werk, zoals speuren en manwerk. Africhting. In Nederland heb ik daarmee de Nederlandse kampioenschappen gehaald, het serieuze werk zeg maar."

Wat vind je het leukste aan je werk?

"In het bedrijf vind ik het organiseren van alles, het logistieke gedeelte het leukste. Kijk, voor mij begint het met het maken van de weekplanning. Ik plan in wie bij welk bedrijf wordt ingezet en wanneer. We hebben als extra service een patrouillewagen rijden en daar zit twee man en een hond op. Hoort ook bij die planning, natuurlijk. De honden die met patrouille meegaan zijn gespecialiseerd en makkelijk inzetbare dieren. Maar een planning is slechts een planning en gedurende de week loop je regelmatig tegen een probleem aan. Dat kunnen ziekmeldingen van het personeel zijn tot aan pogingen tot inbraak, waarbij je snel moet schakelen. Maar dat maakt het nou juist zo leuk, die afwisseling en calamiteiten oplossen."

Wat is het minst leuke aan je werk?

"Het minst leuke is de moeilijkheid om echt goed gemotiveerde mensen te krijgen. Ik wil mensen die graag met een hond willen werken, het dier ook kunnen begrijpen en er een band mee willen opbouwen. Mensen die het security-werk ook serieus nemen. Kijk, als je hier wilt werken alleen voor het geld komt er van die voorwaarden niet veel terecht. Als je in dit bedrijf niet geïnteresseerd bent in je hond, vergeet het dan maar. Het beoefenen van je functie valt en staat met de samenwerking met het dier. We zijn dan ook hard bezig om het bedrijf zowel qua mensen als honden naar een hoger niveau te tillen. We trainen zelf ook honden en maken daar topkwaliteit van, om het maar even in commerciele termen te vertalen. Het moet uiteindelijk zo worden dat niemand in de hondenbeveiliging nog om ons heen kan."

Wat was je geweest als je dit werk niet had gedaan?

"Oh nou, daar kan ik kort over zijn. Als kind droomde ik er al van om op het water te werken. Sleepboten fascineerden me en op het water zijn geeft me een enorm gevoel van vrijheid.

Ik ben er ook een beetje mee opgevoed. Maar ik ben al jong gaan werken, als stratenmaker. Met wat ik nu doe ben ik heel tevreden, hoor. Ik heb van mijn hobby mijn werk kunnen maken en met Miro train ik op de vereniging."